

بخشی از کتاب دین و زندگی میکرو طبقه بندی گاج

زهرا سمیعی عارف

درس اول - بیداری

دین، زندگی بخش و مایه‌ی حیات انسان

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ
 دعوت خدا که از طریق پیام‌آورش مردم را به آن فرا می‌خواند، همان دین الهی است که
 خواسته‌ی او اجابت آن توسط مؤمنان است. مفهوم کلی: زندگی و حیات مؤمنان معلول اجابت
 دعوت خدا و پیام‌آورش است.

نیازهای طبیعی و غریزی

- خداوند پاسخ به نیازهای طبیعی و غریزی انسان را در جهان خلقت آماده کرده و راه آگاهی از آن‌ها را در وجود انسان قرار داده است.
- پاسخ به هر نیاز به صورت یک هدف در می‌آید؛ پس نیازها زمینه‌ساز هدف‌ها هستند.

نیازهای عمیق‌تر و بنیادین

- وقتی انسان اندکی از سطح زندگی روزمره و نیازهای طبیعی فراتر رود و در افق بالاتری بیندیشد، خود را با نیازهایی عمیق‌تر روبرو می‌بیند که تا به پاسخ آن‌ها نرسد، آرام و قرار نمی‌گیرد.
- نیازهای عمیق به تدریج به دل‌مشغولی، دغدغه و حتی درد متعالی تبدیل می‌گردند. این دغدغه و درد نشانه‌ی بیداری و هوشیاری و ورود به وادی انسانیت است.

۱. درک هدف زندگی

انسان‌ها مخصوصاً جوانان هوشیار می‌خواهند بدانند «برای چه زندگی می‌کنند» و درمی‌یابند که زندگی با هر آن چه ویژگی جسم آن‌هاست، معنا نمی‌شود.

۲. درک درست از آینده‌ی خویش

انسان به کمک عقل خود تنها می‌تواند بداند که خداوند آینده‌ی روشن برای او معین کرده اما برای سؤال‌هایی مانند «این آینده چگونه است؟» نمی‌تواند پاسخ قطعی و مطمئنی بدهد.

۳. احساس امنیت و آرامش در زندگی

سرچشمه‌ی شادی‌ها احساس رضایت و آرامش درونی است.

۴. نیاز به تعالی، رشد و بالندگی

آدمی از ماندن، درجا زدن، تکرار و متجمد شدن گریزان است. او می‌خواهد استعدادهای خویش را شکوفا کند و پیشرفت نماید.

۵. زندگی در جامعه‌ای عدالت‌جو

- با زندگی در جامعه‌ای که روابطی عادلانه بر آن حاکم باشد، استعدادهای خداداد انسان شکوفا می‌شود و کرامت، حرمت و عزت نفس او مورد تعرض قرار نمی‌گیرد.
- نتایج زیاده‌طلبی و فزون‌خواهی افراد: نابرابری می‌آورد، قلب‌ها از هم فاصله می‌گیرد، امنیت اجتماعی کاهش می‌یابد و فرصت شکوفایی را از انسان می‌گیرد.

۶. کشف راه درست زندگی (جامع نیازهای دیگر)

- این نیاز خود را در قالب سؤال «چگونه زیستن» نشان می‌دهد.
- نیازهای بنیادین انسان، با یکدیگر پیوند دارند و در یک نیاز جامع، یعنی «شناخت راه صحیح زندگی» به هم می‌رسند.

پاسخ به نیازهای بنیادین

دو ویژگی لازم برای پاسخ اطمینان‌بخش به نیازها: ۱. جامع و شامل باشند. ۲. درست و قابل اعتماد باشند.

میزان توانایی و محدوده‌ی کارایی دستگاه تفکر

۱. اگر در موضوعی، اطلاعاتی در اختیار دستگاه تفکر قرار نگیرد، انسان نمی‌تواند هیچ نظری بدهد.
۲. اگر در موضوعی اطلاعات غلط در اختیار دستگاه تفکر قرار گیرد، نظر انسان، غلط و گمراه‌کننده است.
۳. اگر در موضوعی اطلاعات صحیح ولی ناقص در اختیار دستگاه تفکر قرار گیرد، انسان به نظری کامل و جامع نمی‌رسد.
۴. اگر در موضوعی اطلاعات صحیح و کافی در اختیار دستگاه تفکر قرار گیرد، انسان به نظری صحیح و کامل می‌رسد.

درس دوم - لطف الهی

1

هدایت عمومی

- هدایت عام: خدای جهان خالق حکیم است؛ یعنی هر مخلوقی را برای هدفی حکیمانه آفریده و آن را به سوی هدفش هدایت می‌کند.
- هدایت یک اصل عام و همگانی در نظام خلقت است: «رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ حَلَقَهُ ثُمَّ هَدَى»

تناسب میان هدف، خلقت و هدایت

هدایت خاص: از آن‌جا که خداوند هر موجودی را برای هدفی خاص آفریده و ساختمان وجودی ویژه‌ای به هر کدام بخشیده، هریک را از راه مخصوصی به هدف می‌رساند: «لَدَى حَلَقِ قَسْوَى وَالَّذِي فَتَرَهُدَى»

هدایت ویژه‌ی انسان

۱. هدایت ویژه با اعطای ابزار تفکر و قدرت اختیار: هدایت عمومی و تکوینی
- ویژگی‌ها و ارزش‌هایی که خداوند در وجود انسان قرار داده است، سبب تمایز بنیادین او با سایر موجودات شده و موقعیتی خاص را در نظام خلقت برای وی رقم زده است.
- ویژگی‌های انسان متناسب با هدف خلقت او، یعنی تقرب به خداوند که تقرب به همه‌ی خوبی‌ها و زیبایی‌هاست، می‌باشد.
- اولین ویژگی، توانایی تفکر و تعقل اوست که قرآن کریم از آن با نام‌های تفکر، تعقل، تفقه و تدبیر یاد می‌کند و رسیدن به حقیقت را به کمک این ابزار ممکن می‌داند.
- دومین ویژگی، قدرت اختیار و انتخاب است. اگر می‌گوییم حرکت انسان اختیاری است، بدان معناست که می‌تواند هدف درست را تشخیص دهد و آن را برگزیند.

وَاللَّهُ أَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا وَجَعَلَ لَكُمُ الْإِبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ^۱

۱. در هنگام تولد ناآگاهی وجود دارد. ۲. هدایت ویژه‌ی انسان با توجه به تقدیر خاص او یعنی توانایی تفکر و علم ۳. تشکر حقیقی از خداوند، استفاده از ابزارهای تفکر است.

وَاتَّقُوا مَالِيئِ اللَّيْلِ أَنَّهُمْ إِذْ يُبْتَغَى السَّمْعُ وَالْبَصَرُ أَكْبَلُ أَوْلِيَّكَ كَانَتْ مَسْئُولًا^۲

۱. لزوم تعقل در همه‌ی امور و داشتن اطلاعات کافی برای پیروی از امری ۲. اعطای ابزارهای تفکر به انسان برای انتخاب راه درست ۳. مسئول بودن انسان نشانه‌ی ویژگی اختیار اوست: هدایت ویژه‌ی انسان با توجه به تقدیر خاص او یعنی تفکر و اختیار.

۲. هدایت ویژه با ارسال پیامبران و کتاب: هدایت تشریحی

- برای تشخیص درست هدف، خداوند دو چراغ راه به انسان داده است: عقل در درون وجود او و فرستادگان الهی در بیرون.
- امام کاظم(ع) به هشام بن حکم: «خداوند رسولانش را به سوی بندگان نفرستاد، جز برای آن‌که این بندگان در پیام الهی تعقل کنند. کسانی این پیام را بهتر می‌پذیرند که از معرفت برتری برخوردار باشند و آنان که در تعقل و تفکر برترند، نسبت به فرمان‌های الهی داناترند و آن کس که عقلش کامل‌تر است، رتبه‌اش در دنیا و آخرت بالاتر است. خداوند دو حجت بر مردم دارد: حجتی آشکار و حجتی نهان. حجت آشکار، رسولان و انبیا و ائمه‌اند و حجت نهان، همان عقل انسان‌هاست.»
- بیشتر کژفهمی‌ها و انحرافات، برخاسته از عدم استفاده‌ی درست و به‌جا از عقل بوده است.

إِنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ لِلنَّاسِ بِالْحَقِّ فَمَنِ اهْتَدَى فَلِنَفْسِهِ وَمَنِ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهِ^۳ وَأَمَّا نَتِ عَلَيْهِمْ يَوْمَئِذٍ

۱. انزال کتاب و وحی الهی حکیمانه است. ۲. هرکس هدایت را بپذیرد به نفع خودش است و هرکس رد کند به خودش زیان رسانده: اختیاری بودن هدایت. ۳. چون هرکس مسئول هدایت یا ضلالت خود است، رسالت پیامبر(ص) در حد تبلیغ است و وکیل هدایت آن‌ها نیست.

رُشَلًا مَبْشُرِينَ وَ مُنْذِرِينَ لِيَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ^۴ وَ كَانِ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا^۵

۱. پیامبران با دو ویژگی بشارت‌دهنده و هشداردهنده مبعوث شده‌اند. ۲. هدف از بعثت: اتمام حجت برای انسان‌ها و مسدود شدن راه بهانه‌گیری بر آنان ۳. عزت و حکمت خداوند اتمام حجت بر انسان را با هدایت تشریحی، رقم می‌زند.

- رابطه‌ی حجت ظاهر(انبیا) و حجت باطن(عقل): «و منهم من يَسْتَمِعُونَ الْبَيْكِ أَفَانَتْ تَسْمَعُ الصَّمَمُ وَ لَوْ كَانُوا لَا يَتَقَلَّبُونَ وَ مِنْهُمْ مَنْ يَنْظُرُ الْبَيْكِ أَفَانَتْ تَهْدِي الْعُمَى وَ لَوْ كَانُوا لَا يَبْصُرُونَ»

درس چهارم - معجزه‌های از نوع کتاب

سند و دلیل نبوت

- دو ویژگی قرآن کریم که آن را از سایر کتاب‌های آسمانی ممتاز می‌کند: ۱. دلیل و سند نبوت پیامبر اکرم (ص) است. ۲. جاودانه و همیشگی است.
- معجزه‌های حضرت موسی (ع): ۱. عصایش که به ماری بزرگ تبدیل شد. ۲. نوری که هنگام بیرون آمدن دست او از گریبان، همه جا را روشن می‌کرد.
- معجزه‌های حضرت عیسی (ع): ۱. شفا دادن بیماران لاعلاج. ۲. زنده کردن مردگان. ۳. خبر دادن از آذوقه‌های داخل خانه‌های مردم.
- برخی از پیامبران گذشته کتاب آسمانی داشتند اما کتابشان دلیل بر نبوتشان نبود و معجزه محسوب نمی‌شد.
- مفهوم تحدی: قرآن از مخالفان می‌خواهد اگر در الهی بودن این کتاب شک دارند، یک سوره مانند آن بیاورند. این دعوت به مبارزه را «تحدی» می‌گویند.
- آسان‌ترین راه برای غیرالهی نشان دادن اسلام و قرآن کریم، آوردن سوره‌ای مشابه یکی از سوره‌های این کتاب الهی است.

و ان كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّثْلِهِ ۚ وَ ادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ۚ فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَ كُنْ تَفْعَلُوا ۚ فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَ الْجِبَالُ ۚ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ ۚ

۱. تحدی یا مبارزه طلبی قرآن و جنبه‌ی اعجاز و فوق بشری بودن آن. ۲. جاودانگی اعجاز قرآن، قدرت آوردن سوره‌ای مثل قرآن برای همیشه از شکاکان نبوت سلب شده است. ۳. هیزم آتش جهنم آدمیان و سنگ‌هاست که برای کافران آماده شده است.

جنبه‌های اعجاز قرآن کریم

۱. نشانه‌های لفظی و ظاهری

فصاحت و بلاغت قرآن کریم، زیبایی‌های لفظی، ساختار موزون کلمه‌ها و جمله‌ها، رسایی در معنا با وجود ایجاز و اختصار از نشانه‌های لفظی اعجاز قرآن کریم است. مثال: آیه‌ی «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ»

۲. نشانه‌های محتوایی و معنایی

الف. انسجام درونی، در عین نزول تدریجی

آثار اولیه‌ی دانشمندان با آثار دوران کمالشان متفاوت است، اما نه تنها میان ۶۲۳۶ آیه‌ی قرآن کریم که در طول ۲۳ سال نازل شده، تعارض و ناسازگاری نیست، بلکه هماهنگ و مؤید یکدیگرند.

أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْفُرْعَانَ وَ لَوْ كَانُ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا
مفهوم کلی: درک عدم تعارض و ناسازگاری در قرآن معلول تدبیر در آن است.

ب. تأثیرناپذیری و تبعیت نکردن از فرهنگ و عقاید زمانه

قرآن کریم به شدت با آداب جاهلی مبارزه کرد و از موضوع‌هایی چون عدالت‌خواهی، علم دوستی و ... که از آرمان‌های مقدس انسان‌ها به شمار می‌روند، سخن گفت. طرح این موضوع‌ها در فضای جاهلیت آن روز، بالاترین جنبه‌ی اعجاز قرآن کریم است.

ج. جامعیت و همه جانبه بودن

قرآن کریم در مورد همه‌ی مسائل مهم و حیاتی که انسان در هدایت بدان نیاز دارد، سخن گفته و از امور معنوی و آخرت و مسئولیت‌های سیاسی و اجتماعی او و رابطه‌ی وی با انسان‌های دیگر سخن می‌گوید.

د. تازگی و شادابی دائمی

- قرآن کریم کتاب دپروز، امروز و فرداهای انسان‌هاست.
- هر چه زمان بگذرد و انسان‌ها به درجات عالی‌تری از فرهنگ و دانش برسند، درخشندگی و شادابی قرآن بیشتر نمایان خواهد شد.

اتقی بودن پیامبر (ص) و نوع اعجاز ایشان

- از موضوعات شگفت‌انگیز و زیبا عرضه‌ی قرآن کریم، توسط پیامبری اتقی و درس‌نخوانده بود که یک عامل تأثیرگذار مثبت در بی‌اثر کردن تردید شکاکان نبوت ایشان بود: «وَمَا كُنْتَ تَتْلُو مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَابٍ وَ لَاتَخْطُبُ بِمِثْلِكَ إِذًا ۚ لَأَرَاتَبَ الْمُطَلِّينَ»
- نگار من که به مکتب‌نرفت و خط‌ننوشت به غمزه مسأله‌آموز صد مدرس شد

درس سوم - هدایت مستمر

دین واحد

به سبب ویژگی‌های فطری مشترک، خداوند یک برنامه‌ی کلی در اختیار انسان‌ها گذاشته تا آنان را به هدف مشترکی که در خلقتشان قرار داده است (تقرب به خداوند). برساند.

شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَضَىٰ بِهِ نُوحًا وَ الَّذِي اَوْحَيْنَا إِلَيْكَ ۚ ... انْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَ لَاتَتَفَرَّقُوا فِيهِ كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ ۚ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ ...

۱. محتوای اصلی دعوت پیامبران یکسان بوده است. ۲. دعوت پیامبران به ایمان به خدا و دین واحد بر محور فطرت و زودند اختلافات، بر مشرکین سخت و ناگوار می‌آید.

ان الدین عند الله الاسلام

دین خدا دارای ماهیتی است که بهترین معرف آن لفظ اسلام است؛ بنابراین پیدایش ادیان مختلف و تعبیر آخرین دین الهی مورد قبول قرآن نیست.

علل آمدن پیامبران متعدد

۱. پایین بودن سطح درک انسان‌های اولیه: «و ما أرسلنا من رسولٍ الا بلسان قومهِ لیبین لهم» - پیامبر (ص): «نحن معاشر الانبیاء امرنا ان نكلّم الناس علی قدر عقولهم»
  ۲. از بین رفتن تعلیمات پیامبر قبل یا تحریف کلی آن تعلیمات
  ۳. لزوم استمرار در دعوت و ترویج پیوسته‌ی آن
- نتیجه: تعدد پیامبران به معنای تعدد و اختلاف در دین و اصول دعوت آنان نیست؛ بلکه به معنای تفاوت در شریعت آنان است.

ریشه‌ی پیدایش ادیان مختلف

منشأ اختلاف و چند دینی، آن دسته از مبلغان دینی و مذهبی بوده‌اند که با آمدن پیامبر جدید، با این‌که علم داشتند، در مقابل دعوت او ایستاده و او را به عنوان پیامبر نپذیرفتند: «و ما اختلف الدین اوتوا الکتب الا من بعد ما جاءهم العلم بغیا بینهم ...»

ویژگی‌های پیامبران

۱. وحی: اختصاص به پیامبران ندارد اما عالی‌ترین درجه‌ی آن مخصوص پیامبران است.
۲. اعجاز: اثری فوق قدرت بشر است تا مردم دریابند که پیامبر با خداوند ارتباط دارد.
۳. عصمت: عصمت از گناه، معلول ایمان و تقوا و عصمت از خطا و اشتباه معلول بینش عمیق پیامبران است.
- «هموار کردن راه امکان هدایت» مربوط به عصمت در دریافت و ابلاغ وحی است.
- «جلب اعتماد مردم به دین الهی» مربوط به عصمت در تعلیم و تبیین دین است.
- «شایستگی اسوه و الگو قرار گرفتن» مربوط به عصمت در اجرای فرمان‌های الهی است.
- خداوند در جواب کسانی که می‌گفتند ما هرگز به رسولان ایمان نمی‌آوریم، مگر این‌که همانند آن چه به آن‌ها داده شده است به ما هم بدهند، می‌فرماید: «اللَّهُ اَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رَسَالَتَهُ»

آخرین پیام‌آور

- پیامبر اکرم (ص) به حضرت علی (ع): «تو برای من به منزله‌ی هارون برای موسی هستی؛ با این تفاوت که پس از من پیامبری نخواهد آمد.» (حدیث منزلت)
- پیامبر (ص) تمام‌کننده و پایان‌بخش پیامبران است: «مَا كَانَ مُحَمَّدٌ اَبَا اَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَ لکن رسول الله و خاتم النبیین»

علل ختم نبوت

۱. آمادگی جامعه‌ی بشری برای دریافت برنامه‌ی کامل زندگی. ۲. حفظ قرآن کریم از تحریف: «انّا نحن نزلنا الذکر و انا له لحافظون» ۳. وجود امام معصوم پس از پیامبر اکرم (ص)
۴. پیش‌بینی راه‌های پاسخ‌گویی به نیازهای زمانه

ویژگی‌های دین اسلام که سبب انطباق با نیازهای متغیر زمان می‌شود

۱. توجه به نیازهای ثابت در عین توجه به نیازهای متغیر
۲. تقدم روح و معنا بر ظاهر و قالب
۳. وجود قوانین تنظیم‌کننده: ۱. به مقررات اسلامی خاصیت انطباق و تحرک داده است. ۲. بر همه‌ی احکام و مقررات اسلامی تسلط دارند. ۳. مانند بازرسان عالی، احکام و مقررات را تحت نظر قرار می‌دهند و کنترل می‌کنند. مثال: پیامبر اکرم (ص): «لا ضرر و لا ضرار فی الاسلام»
۴. اختیارات حاکم و نظام اسلامی: شرایط خاصی که بر اثر تحولات اجتماعی به وجود می‌آید، نیاز به تصمیم‌گیری‌های فوری و مفصلی دارد؛ مانند تحریم تنباکو.

- جنگ زدن به دین خدا، راه رسیدن به صراط مستقیم: «و من یتصم بالله فقد هدی الی صراطٍ مستقیم»

درس ششم - تداوم رسالت

دستور اطاعت از خدا و رسول و اولوالامر و منع تبعیت از طاغوت

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِن تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ...

۱. هر مسلمانی در هر زمانی باید در کارهای خود فرمانبردار خداوند، پیامبر (ص) و ولی امر باشد که لازمه‌ی آن عصمت ولی امر است. ۲. اگر مسلمانان در زندگی اجتماعی خود به اختلاف و کشمکش دچار شدند، باید اختلاف خود را پیش خدا و رسول برند. ۳. ارجاع اختلاف به خدا و رسول، نشانه‌ی ایمان به خدا و معاد است.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا نُزِّلَ إِلَيْكَ وَمَا نُزِّلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضَلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا
لازمه‌ی ایمان راستین به وحی الهی، عدم پذیرش حکمت طاغوت است. مفهوم کلی: کسانی که می‌پندارند به دین خدا ایمان دارند (ایمان‌پنداری) اما به طاغوت مراجعه می‌کنند، شیطان آنان را فریب داده است و در گمراهی آشکار به سر می‌برد.

تعیین امام

۱. معرفی امام در مراسم دعوت خویشان (یوم الدار یا یوم الانذار)
سه سال بعد از بعثت، پیامبر (ص) در یک دعوت آشکار فرمود: «همانا این (علی(ع))، برادر من، وصی من و جانشین من در میان شما خواهد بود؛ فرمانش را بشنوید و از او اطاعت کنید.»

۲. نزول آیه‌ی ولایت

أَمَّا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ

۱. ولایت، خاص خدا و رسول او و برخورداران از ویژگی‌های خاص یعنی علم و عصمت است؛ شمول این آیه به همه‌ی امامان. ۲. حضرت علی(ع) در رکوع انگشتی خود را به فقیری صدقه دادند؛ شأن نزول

۳. نزول آیه‌ی تطهیر

أَمَّا يَرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا
۲۰۱. عصمت اهل بیت(ع)

۴. حدیث جابر

وقتی آیه‌ی «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ» نازل شد، جابر بن عبدالله انصاری از پیامبر (ص) خواست تا اولوا الامر را معرفی کنند و ایشان امامان دوازده‌گانه را نام بردند.

۵. حدیث منزلت

پیامبر اکرم(ص) بارها به حضرت علی(ع) فرمود: «أَنْتَ مَتَى بَمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى الْآلِ إِنَّهُ لَأَنْبِيءُ بَعْدِي - تو برای من به منزله‌ی هارون برای موسی هستی؛ جز این که بعد از من پیامبری نیست.» که بیانگر الهی بودن مقام امامت و ختم نبوت است.

۶. حدیث ثقلین

پیامبر اکرم(ص) به‌طور مکرر، از جمله در روزهای آخر عمر خود فرمود: «إِنِّي تَارِكُ فِيكُمْ الثَّقَلَيْنِ كِتَابَ اللَّهِ وَعِتْرَتِي أَهْلَ بَيْتِي مَا لَنْ تَمْسُكُكُمْ بِهَذَا أَبَدًا وَأَنْتُمْ كَأَنَّكُمْ تَفْزَعُونَ حَتَّى يَرِدَ عَلَيَّ الْحَوْصُ» که بیانگر عصمت اهل بیت و جاودانگی آنان در کنار قرآن است.

۷. حدیث غدیر

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِن لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ ...

۱. خداوند مأموریتی را به پیامبر محول کرده و از وی می‌خواهد آن را به انجام برساند و تعجیل در انجام آن را می‌خواهد. ۲. اهمیت این مأموریت به اندازه‌ی اهمیت رسالت است. ۳. انجام دادن این مأموریت، خطرهای بزرگی به دنبال دارد اما خداوند، خود جان رسول خدا(ص) را تضمین می‌کند، کسانی هستند که نمی‌خواهند بگذارند این مأموریت انجام شود و این خطرها از جانب آن‌هاست.

بعد از نزول آیه‌ی تبلیغ، پیامبر(ص) فرمود: «أَيُّهَا النَّاسُ مِنْ أَوْلَى النَّاسِ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ» سپس فرمود: «من کنت مولاه فهذا علی مولاه»

درس پنجم - گستره‌ی رسالت پیامبر(ص)

قلمرو رسالت

۱. دریافت وحی و رساندن آن به مردم

... لِيَتْلُو عَلَيْهِمْ الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَهُمْ يَكْفُرُونَ بِالرَّحْمَانِ

۱. ابلاغ وحی و رساندن آن به مردم ۲. دریافت وحی ۳. مردمان هم‌زمان با رسالت پیامبر(ص) کفر پیشه کرده بودند و با دعوت ایشان مخالفت می‌ورزیدند.

۲. تعلیم و تبیین تعالیم دین(مرجعیت علمی)

گفتار و رفتار پیامبر(ص) اولین و معتبرترین مرجع علمی برای فهم عمیق آیات الهی است.

... يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِن كَانُوا مِنْ قَبْلِ لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ

۱. رساندن و ابلاغ وحی ۲. مرجعیت علمی ۳. وضعیت مردمان هم‌زمان با رسالت در عربستان، گمراهی آشکار و جاهلیت بود.

۳. ولایت و سرپرستی جامعه برای اجرای قوانین الهی (ولایت ظاهری)

امام باقر(ع): «بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ عَلَى الصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَالصُّومِ وَالْحَجِّ وَالْوَلَايَةِ وَلَمْ يُنَادِ بِشَيْءٍ كَمَا نَادَى بِالْوَلَايَةِ - اسلام بر پنج پایه استوار است: بر نماز، زکات، روزه، حج و ولایت و آن‌طور که به ولایت دعوت شده به چیز دیگری دعوت نشده است.»

قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ إِن تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ لَاجِبُ الْكَافِرِينَ

۱. اطاعت از خدا و رسول او برای اجرای قوانین الهی واجب است. ۲. کافر شدن و بی‌نصیبی از محبت خداوند، معلول روی پرتافتن از اطاعت و سرپرستی خدا و پیامبر(ص) است.

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُّبِينًا

۱. در اطاعت از خدا و رسول و پذیرش ولایت ایشان که نشانه‌ی ایمان است، میان مرد و زن هیچ تفاوتی وجود ندارد. ۲. عمل به میل خود و پیروی از طاغوت حرام است.

فَلَذَلِكَ فَادَعُ وَاَسْتَقِمَّ كَمَا أُمِرْتُ وَلا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَقُلْ آمَنْتُ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنْ كِتَابٍ وَأَمْرٌ أَجِدُ بَيْنَكُمْ ...

۱. ابلاغ و رساندن وحی به مردم ۲. لزوم ایستادگی در برابر مشکلاتی که برای اجرای فرمان‌های الهی همراه است. ۳. دریافت وحی ۴. ضرورت تشکیل حکومت اسلامی برای اجرای احکام اسلامی و ولایت ظاهری

دلایل ضرورت تشکیل حکومت اسلامی

۱. جامعیت دین اسلام

۲. ضرورت اجرای احکام اسلامی مانند عدالت اجتماعی

۳. ضرورت پذیرش ولایت الهی و دوری از حکومت طاغوت

● مفهوم طاغوت و حکم مراجعه به آن: کسانی که به مردم فرمان می‌دهند و قانون‌گذاری می‌کنند، در حالی که خداوند آن‌ها را تعیین نکرده و فرمان و قانونشان نشأت گرفته از قرآن و فرمان الهی نیست، طاغوت هستند و مراجعه به آن‌ها حرام است.

● امام خمینی(ره): به این دلیل که هر نظام سیاسی غیراسلامی، نظامی شرک‌آمیز است، چون حاکمش «طاغوت» است، ما موظفیم آثار شرک را از جامعه‌ی مسلمانان و از حیات آنان دور کنیم و از بین ببریم.

اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُمُ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَوْلِيَاؤُهُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُمْ مِنَ النُّورِ إِلَى الظُّلُمَاتِ أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

۱. سرپرست و ولی حقیقی انسان خداست و قبول ولایت الهی به زمان خاصی مربوط نیست. کسی می‌تواند از تاریکی به نور درآید که ولایت و سرپرستی خدا را بپذیرد و با ایمان باشد. ۲. پذیرش ولایت طاغوت، سبب گمراهی و خروج از روشنایی و رفتن به تاریکی می‌شود.

ثمره‌ی بزرگ

از نتایج ارزشمند تشکیل حکومت اسلامی، تحقق یکی از مهم‌ترین فرمان‌های خداوند؛ یعنی حفظ استقلال جامعه است: «وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا»

۴. ولایت معنوی (برترین و بالاترین قلمرو رسالت)

● به واسطه‌ی ولایت معنوی پیامبر(ص)، خداوند لطف خود را به پیامبرش کامل کرد و ایشان را واسطه‌ی فیض و رحمت و برکت به مخلوقات و تجلی‌بخش اسماء و صفات خود گردانید. ● بهره‌مندی انسان‌ها از هدایت معنوی که نتیجه‌ی ولایت معنوی است، به درجه‌ی ایمان، اخلاص و عمل آن‌ها بستگی دارد.

درس دهم - در انتظار طلوع

پیش‌بینی آینده‌ی تاریخ انسان در قرآن

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ ۚ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَىٰ لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُم مِّن بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا ۗ يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا

۱. وعده‌های قطعی خداوند به مؤمنان صالح: ۲. حاکمیت و جانشینی آنان در زمین، ۳. استقرار دین (اندیشه) الهی در جهان، ۴. از بین رفتن ترس و ناامنی و ایجاد امنیت برای آنان

و تُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَىٰ الَّذِينَ اسْتُضِعُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً ۚ وَنَجْعَلَهُم الْوَارِثِينَ ۗ
۱. منت تغلف‌ناپذیر خداوند بر مستضعفان: ۲. پیشوایی و حاکمیت بر مردم: بعد عدالت اجتماعی حکومت واحد جهانی با رهبری مستضعفان، ۳. به ارث بردن زمین

وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِن بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ ۗ
۱. کتاب حضرت داود(ع)، ۲. تورات، ۳. در پایان تاریخ، حکومت در اختیار بندگان صالح خدا قرار خواهد گرفت.

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظَاهِرَهُ عَلَىٰ الدِّينِ كُلِّهِ ۗ وَ لَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ۗ
۱. اراده‌ی الهی برای پیروزی و غلبه‌ی دین حق بر همه‌ی آیین‌های باطل و نادرست، ۲. مشرکان از غلبه‌ی اندیشه‌ی اسلامی اظهار ناخرسندی می‌کنند.

موعود و منجی در ادیان

- اعتقاد یهودیان: هنوز «مسیح» و «منجی» نیامده است، روزی خواهد آمد و دین حضرت موسی(ع) را در جهان گسترش خواهد داد.
- اعتقاد مسیحیان: حضرت عیسی(ع) همان منجی و موعود آخرالزمان است. آنان در این باره عقیده‌ی پولس را پذیرفته‌اند.
- اعتقاد مسلمانان: ما مسلمانان بر این عقیده‌ایم که در آخرالزمان منجی بزرگ انسان‌ها از نسل پیامبر اکرم(ص) ظهور خواهد کرد و حکومت واحد و عادلانه‌ی جهانی را تشکیل خواهد داد.

عمر طولانی امام عصر(عج)

عمر طولانی امام امری غیر عادی است، نه غیر عقلی و محال و با قدرت الهی عملی می‌شود.

انتظار موعود

- نگاه مثبت دین به آینده‌ی تاریخ و اعتقاد به حضرت مهدی(عج)، اصلی به نام «انتظار» را در دل‌ها زنده کرده است. انتظار هم یک امر فطری انسانی و هم یک اصل مثبت اجتماعی است.
- عوامل پویایی جامعه‌ی شیعه در طول تاریخ به اعتقاد بسیاری از جامعه‌شناسان: الف. گذشته‌ی سرخ: اعتقاد به عاشورا و آمادگی برای ایثار و شهادت در راه عدالت‌خواهی
- ب. آینده‌ی سبز: باور به مهدویت و تلاش برای گسترش عدالت و انسانیت در سراسر جهان

مسئولیت‌های منتظر

۱. تقویت ایمان: پیامبر اکرم(ص) به حضرت علی(ع) فرمود: «بزرگ‌ترین مردمان در ایمان و یقین، کسانی هستند که در روزگاران آینده زندگی می‌کنند، پیامبران را ندیده‌اند، امام آن‌ها در غیبت است و فقط به سبب خواندن خطی روی کاغذ(خواندن قرآن کریم و احادیث معصومین(ع)) ایمان می‌آورند.»
۲. ایجاد آمادگی در خود و جامعه: آنان که در عصر غیبت زندگی عملی خود را صحنه‌ی مبارزه با باطل نساخته‌اند، در روز ظهور، به علت عدم آمادگی، مانند قوم موسی(ع) به حضرت مهدی(عج) خواهند گفت: «تو و پروردگارت بروید و بجنگید، ما این‌جا می‌نشینیم.»
۳. تقویت معرفت و محبت به امام: پیامبر اکرم(ص): «هرکس که دوست دارد خدا را در حال ایمان کامل و مسلمانی مورد رضایت او ملاقات کند، ولایت و محبت امام عصر(عج) را بپذیرد.»
۴. پیروی از امام عصر(عج): رسول خدا(ص): «خوشا به حال کسی که به حضور «قائم» برسد، در حالی که پیش از قیام او نیز پیرو او باشد.»
۵. دعا برای ظهور امام: امیرمؤمنان(ع): «منتظر فرج الهی باشید و از لطف الهی مأیوس نشوید و بدانید که محبوب‌ترین کارها نزد خداوند، انتظار فرج است.»

درس نهم - خورشید پنهان

مقدمه

- امام عسکری(ع) در ارتباط با حضرت مهدی(عج) دو وظیفه را عهده‌دار بود: ۱. حفظ فرزندش از گزند خلفای عباسی ۲. اثبات وجود ایشان و اعلام امامتش به عنوان امام دوازدهم
- غیبت صغری: مرحله‌ی اول امامت ایشان که از سال ۲۶۰ تا سال ۳۲۹ طول کشید، غیبت صغری نامیده می‌شود.
- نواب اربعه به ترتیب عبارت‌اند از: ۱. عثمان بن سعید عمروی ۲. محمد بن عثمان بن سعید ۳. حسین بن روح نوبختی ۴. علی بن محمد سمری
- غیبت کبری: شش روز مانده به درگذشت آخرین نایب، امام عصر(عج) برای ایشان نامه‌ای نوشت و فرمود پس از خود جانشینی تعیین نکند و مرحله‌ی دوم امامت آغاز شد.

علت غیبت امام عصر(عج) چیست؟

- به سبب قدرناشناسی و در خطر بودن جان آن حضرت، خداوند آخرین ذخیره و حجت خود را از نظر پنهان کرد تا امامت در شکلی جدید و از پس پرده‌ی غیبت ادامه یابد.
- امام علی(ع): «زمین از حجت خدا (امام) خالی نمی‌ماند. اما خداوند، به علت ستمگری انسان‌ها و زیاده‌روی‌شان در گناه، آنان را از وجود حجت در میان آن‌ها بی‌بهره می‌سازد.»
- امام باقر(ع): «قضای حتمی خداوند است که اگر به بنده‌ی خود نعمتی دهد، آن نعمت را از او نمی‌گیرد مگر آن‌که گناهی انجام دهد که شایستگی داشتن آن نعمت را از دست دهد.»

ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ لَمْ يَكُ مُعْتَبِرًا نِعْمَةً أَعْطَاهُمَا عَلَىٰ قَوْمٍ يَكْفُرُوا مَا بَانَفْسِهِمْ ...

مفهوم کلی: تا گروه‌ها، اقوام و ملت‌ها تغییر نکنند، خداوند نیز اوضاع و شرایط زندگی آنان را تغییر نخواهد داد.

إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ

مفهوم کلی: علت غیبت امام عصر (عج) و تداوم آن به ما انسان‌ها برمی‌گردد.

- برقراری عدالت به تحول درونی همه یا بیش‌تر افراد و آمادگی روح جمعی جامعه نیاز دارد؛ گسترش علم و فرهنگ نیز به خواست روح جمعی جامعه بستگی دارد.

رهبری و امامت حضرت مهدی (عج) در عصر غیبت چگونه انجام می‌شود؟

- برای درک درست رهبری امام در عصر غیبت، ابتدا باید توجه کنیم که «غیبت» در این‌جا در مقابل «ظهور» است، نه «حضور».
- امام عصر(عج) خود می‌فرماید: «بهره بردن از من در عصر غیبت، مانند بهره بردن از آفتاب است هنگامی که پشت ابرها باشد.» این پنهان بودن در پشت ابر ناشی از عدم شایستگی و ناتوانی انسان‌ها در مشاهده‌ی خورشید تابناک حقیقت است.

ولایت معنوی امام عصر(عج)

- بخش اصلی رهبری امام مربوط به قلمرو ولایت معنوی است.
- امام عصر(عج) در نامه‌ای به شیخ مفید، از علمای بزرگ اسلام می‌فرماید: «ما از اخبار و احوال شما آگاهییم و هیچ چیز از اوضاع شما بر ما پوشیده و مخفی نمی‌ماند. ما در رسیدگی به شما و سرپرستی شما کوتاهی و اهمال نمی‌کنیم و یاد شما را از خاطر نمی‌بریم که اگر جز این بود، دشواری‌ها و مصیبت‌ها بر شما فرود می‌آمد و دشمنان، شما را ریشه‌کن می‌نمودند.»

دوران غیبت چه زمانی پایان می‌یابد؟

- تعیین زمان ظهور در اختیار خداست و کسی جز او از آن آگاهی ندارد.
- از امام باقر(ع) پرسیدند که آیا برای ظهور وقتی معین شده است، سه بار فرمود: «کذب الوقتون - تعیین کنندگان وقت، دروغ گویند.»
- پیامبر اکرم(ص): «مثل ظهور حضرت مهدی(عج)، مثل برپایی قیامت است. مهدی(عج) نمی‌آید مگر ناگهانی.»

چه کسانی می‌توانند یاران راستین امام باشند؟

- یار امام کسی است که در غیبت ایشان برای همان چیزی تلاش می‌کند که امام برای تحقق آن ظهور می‌کند.
- یاران امام، پیشتازان تحول جهانی و سازندگان تمدن متعالی اسلامی‌اند.
- هسته‌ی مرکزی یاران امام: سیصد و سیزده نفر، به تعداد یاران پیامبر اکرم(ص) در جنگ بدر هستند که بنا به فرموده‌ی امام باقر(ع) پنجاه نفر از آنان زنان‌اند. همچنین در احادیث آمده که بیش‌تر یاران امام را جوانان تشکیل می‌دهند.
- امام صادق(ع): «یاران مهدی(عج) مردمانی پولاد دل، سرشار از یقین به خدا و محکم‌تر از صخره‌ها هستند؛ اگر به کوه‌ها روی آورند، آن‌ها را متلاشی می‌کنند.»

درس یازدهم - تداوم امامت در عصر غیبت

ولایت معنوی امام در عصر غیبت کبری

از آنجا که این مقام نیازمند حضور آشکار (ظهور) امام نیست، در عصر غیبت نیز همچنان برعهده‌ی ایشان است. در مواقع حساس و سرنوشت‌ساز، ایشان امدادهای خود را به اذن خداوند به مسلمانان می‌رساند.

مرجعیت علمی در غیبت کبری

همواره مسائل جدیدی پیش می‌آید که یک مسلمان می‌خواهد بداند دین درباره‌ی آن‌ها چه حکمی دارد. مثال: بانکداری، بیمه‌های اجتماعی، نماز در هواپیما، پیوند اعضا و خرید و فروش عضو.

راه حل قرآن برای تداوم مرجعیت علمی و حکومت اسلامی در غیبت کبری

• قرآن کریم ابتدا از جامعه‌ی اسلامی می‌خواهد که گروهی وقت و همت خود را صرف شناخت دقیق دین کنند و «تفقه» در دین را وظیفه‌ی اصلی خود قرار دهند.
• «تفقه» به معنای تفکر عمیق است و به افرادی که به این معرفت عمیق در دین و احکام دینی رسیده‌اند، «فقیه» می‌گویند.

و ما كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْبِرُوا كَافَّةً فَلَوْلَا نَفْرٌ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ لِيَتَنَقَّهَا فِي الدِّينِ ۗ يُؤْتُوا فِيهَا مِمَّا رَزَقُوا مِنْهُمْ ۗ أَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ لَعَلَّكُمْ يَحْذَرُونَ^۱

۱. راه حل قرآن برای جریان مرجعیت علمی: از آنجا که همه‌ی مسلمانان نمی‌توانند درباره‌ی احکام دین تفقه و تحقیق کنند، لازم است گروهی به این کار بپردازند: وجوب تفقه در دین در حد رفع نیاز و مفتوح بودن باب اجتهاد و استنباط. علت وجوب کوچ کردن برای مؤمنان: ۲. انداز قوم خویش، ۳. برکنار داشتن از نایب‌ها

- امام کاظم (ع) فقیهان را دژهای محکم اسلام معرفی کرده است که حافظ اسلام‌اند و در مقابل کژاندیشی‌ها از آن حراست می‌کنند.
- امام صادق (ع) نقش فقیهان را مهم دانسته و مرگشان را برابر با شکاف و رخنه در اسلام می‌شمرد.
- با تکیه بر دو پشتوانه، در عصر غیبت، وظایف مربوط به «مرجعیت علمی» و «حکومت اسلامی» به فقیهان باتقوا و اسلام‌شناسان آگاه به زمان سپرده می‌شود. پشتوانه‌ی اول قرآن کریم و پشتوانه‌ی دوم سیره و سنت پیامبر (ص) و ائمه‌ی اطهار (ع) است.
- امام عصر (عج) در پاسخ به اسحاق بن یعقوب که درباره‌ی «رویدادهای جدید» عصر غیبت سؤال می‌کرد، فرمود: «و اما الحوادث الواقعة فارجعوا فيها إلى رواة حديثنا فإنهم حجتي عليكم و أنا حجة الله عليهم»
- در عصر غیبت: ۱. مرجعیت علمی در شکل «مرجعیت فقیه» ادامه می‌یابد. ۲. حکومت اسلامی در چهارچوب «ولایت فقیه» استمرار پیدا می‌کند.

شرایط مرجع

ویژگی‌های مرجع طبق بیان امام صادق (ع): ۱. نگاه‌دارنده‌ی نفس خود ۲. نگهبان دین خود ۳. مخالفت‌کننده با هوی و هوس خود ۴. فرمان‌بردار فرمان خداوند

راه‌های شناخت فقیه واجد شرایط

۱. خود ما به اندازه‌ی از علم فقه اطلاع داشته باشیم که بتوانیم فقیه دارای شرایط را بشناسیم و تشخیص دهیم.
۲. از دو نفر عادل و مورد اعتماد که بتوانند فقیه واجد شرایط را تشخیص دهند، بپرسیم.
۳. یکی از فقیهان، آن‌چنان مشهور باشد که انسان مطمئن شود و بداند که این فقیه، واجد شرایط است.

چند نکته‌ی ارزشمند

۱. انتخاب آگاهانه‌ی مرجع نه تنها حق هر فرد بلکه وظیفه‌ی اوست.
۲. اگر کسی، پس از مدتی مراجعه به یک فقیه، تشخیص دهد که فقیه دیگری آن شرایط را در سطح عالی‌تری دارد، لازم است به تشخیص خود عمل کرده و از فقیه علم و شایسته‌تر پیروی کند. معیار و ملاک، تشخیص خود فرد، بر مبنای قوانین دین است.
۳. انتخاب آگاهانه‌ی مرجع در طول تاریخ تشیع، زمینه‌ساز رابطه‌ی عمیق میان مردم و مراجع بوده و مردم همواره به مراجع اعتماد کرده و فرمان‌هایشان را محترم شمرده‌اند؛ مثال: پیروی از فرمان‌های امام خمینی (ره).
۴. آن‌چه در انتخاب مرجع تقلید نقش اساسی دارد، دانش و تقوای اوست.

درس دوازدهم-ولایت فقیه، شکل حکومت اسلامی در عصر غیبت

ولایت فقیه چگونه برگزیده می‌شود؟

- کسی شایستگی رهبری جامعه‌ی اسلامی را دارد که: اولاً مشروعیت داشته باشد، ثانیاً مقبولیت داشته باشد.
- «مشروعیت» یعنی شرایط مربوط به رهبری را که دین معین کرده است، دارا باشد. در غیر این صورت حکمش طاغوتی است و پیروی و تبعیت از آن حرام است.
- «مقبولیت» یعنی کسی که شرایط دینی رهبری (مشروعیت) را دارد، باید مورد قبول و پذیرش مردم قرار گیرد تا هدایت جامعه و اجرای احکام الهی میسر گردد.

آیا ولایت فقیه و مرجع تقلید می‌تواند یکی باشد؟

- تعدد مراجع و لزوم وحدت ولایت فقیه: انتخاب مرجع امری خصوصی است. به همین جهت، ممکن است چند مرجع در جامعه باشند اما همواره یک ولایت فقیه عهده‌دار رهبری جامعه است.
- اگر رهبری جامعه و مرجعیت علمی در یک فقیه جمع شود، هماهنگی و وحدت رویه‌ی بیش‌تری بر جامعه حاکم می‌شود اما در صورتی که برخی از مردم از مرجع تقلیدی پیروی کنند که رهبر جامعه نیست، مشکلی پیش نمی‌آید؛ زیرا وظایف مرجع و رهبری جامعه با هم تداخل ندارد.
- همچنان که همه‌ی فقیهان اعلام کرده‌اند، در قوانین و مقررات مربوط به نظام اجتماعی، ضروری است که همه‌ی مردم پیرو ولایت فقیه باشند. این یک ضرورت عقلایی و لازمی بقا و پیشرفت یک کشور و مانع بی‌نظمی و هرج و مرج است.

میان نظام اسلامی و سایر حکومت‌های دمکراتیک چه تفاوتی وجود دارد؟

- حکومت دمکراتیک یا مردم سالار: حکومتی است که در آن خواست اکثریت مردم تعیین‌کننده‌ی نوع نظام حاکم بر جامعه است، نه خواست و اراده‌ی فرد یا گروهی خاص.
- شباهت حکومت‌های دمکراتیک با نظام اسلامی: در نظام اسلامی نیز خواست اکثریت مردم کاملاً تحقق دارد و زمانی استوار می‌شود که اکثریت مردم آن را بپذیرند.
- تفاوت اساسی حکومت‌های دمکراتیک با نظام اسلامی: حکومت اسلامی مسئول اجرای قوانین اسلامی است و فقیه تابع ضوابط و قوانین دینی است و به همین جهت، این نظام «مردم‌سالاری دینی» نامیده شده است. اما دمکراسی رایج در جهان، هدف خود را تأمین خواسته‌های دنیوی مردم قرار داده است و نسبت به ارزش‌های الهی بی‌اعتناست.

رابطه‌ی رهبر با مردم چگونه باید باشد؟

- وقتی که حضرت علی (ع) مالک اشتر را به فرمانروایی مصر برگزید، نامه‌ی مفصل به وی نوشت و در آن سیمایی از حکومت اسلامی را ترسیم کرد. این نامه، به «عهدنامه‌ی مالک‌اشتر» مشهور است که در آن رابطه‌ی رهبر با مردم تبیین شده است:
- دوست‌داشتنی‌ترین چیزها نزد تو، آن چیزی باشد که در حق میانه‌ترین، در عدل شامل‌ترین و در جلب خشنودی مردم فراگیرترین است. زیرا خشم عمومی مردم، خشنودی خواص و نزدیکی را از بین می‌برد و رضایت عمومی، خشم خواص را بی‌اثر می‌کند.
- شهروندانی را که اهل عیب‌جویی از دیگران‌اند، از خود دور کن. زیرا مردم عیب‌هایی دارند که مدیر و رهبر جامعه باید بیش‌تر از همه در پنهان کردن آن‌ها بکوشد.
- در قبول و تصدیق سخن چین شتاب مکن. زیرا سخن‌چین در لباس نصیحت ظاهر می‌شود، اما خیانتکار است.
- با ترسو مشورت نکن که در انجام دادن کارها روحیه‌ی تو را سست می‌کند.

مردم نسبت به حکومت اسلامی چه مسئولیتی دارند؟

دخالت و حمایت مردم شرط اولیه‌ی بقای نظام اسلامی است و تداوم و پویایی آن نیز به حضور فعال و بانشاط یکپایه مردم در تمام صحنه‌های زندگی اجتماعی وابسته است.

حقوق متقابل رهبر و مردم در سخنان امام علی (ع)

- بزرگ‌ترین حقی که خدا واجب کرده است، حق رهبر بر مردم و حق مردم بر رهبر است و آن را سبب دوستی و الفت آنان و ارجمندی دینشان قرار داده است.
- حق مردم بر رهبر یا وظیفه‌ی رهبر: ۱. شما را نصیحت و راهنمایی کنم. ۲. درآمد‌های بیت‌المال را به شایستگی بین شما تقسیم کنم. ۳. شما را آموزش دهم تا نادان ننمایید. ۴. شما را تربیت کنم تا یاد بگیرید.
- حق رهبر بر مردم یا وظیفه‌ی مردم: ۱. شما به بیعت خود وفا کنید. ۲. مرا در پنهان و آشکار نصیحت و یاری کنید. ۳. هنگامی که شما را خواندم، اجابت کنید. ۴. هنگامی که فرمان دادم، اطاعت نمایید.

درس چهاردهم - زمینه‌های پیوند مقدس

یکسانی مقام و منزلت انسانی زن و مرد

کلمه‌ی «انس»، «انسان» و «بنی آدم» در قرآن کریم اختصاص به جنس خاصی ندارد و هر پیامی که با این کلمات همراه شده، به زن و مرد، هر دو، مربوط می‌شود. زیرا زنان و مردان به عنوان افراد نوع انسان، ویژگی‌های فطری یکسان و هدف مشترکی دارند که با استفاده از سرمایه‌های ذاتی خود می‌توانند به آن هدف برسند: «أَنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ... أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا»

و إِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ
مفهوم کلی: خداشناسی در انسان‌ها فطری است و کسی در روز قیامت نمی‌تواند بگوید از این پیمان فطری غافل بودم.

تفاوت نقش‌ها

از آن‌جا که خداوند زن و مرد را برای زندگی در کنار هم آفریده، تفاوت‌های تکمیل‌کننده در وجود آن‌ها قرار داده است. این تفاوت‌ها به معنی برتری ذاتی یکی بر دیگری نیست، بلکه برای ایفای نقش تکمیلی در خانواده و جامعه، براساس ویژگی‌های زیستی و روان‌شناختی و بهره‌مندی مناسب و به جا از توانمندی‌های متفاوت آن دو است.

زمینه‌های طبیعی تشکیل خانواده

نهاد خانواده مانند یک شرکت تجاری، اداری یا صنعتی نیست؛ بلکه خانواده یک نهاد طبیعی و لازمی خلقت انسان است و بدون این نهاد، تکامل انسانی با خطر جدی روبرو می‌شود. به عبارت دیگر، تشکیل خانواده زمینه‌های طبیعی دارد.

۱. نیاز جنسی

ابتدایی‌ترین زمینه‌ی شکل‌گیری نهاد خانواده، نیاز جنسی مرد و زن به یکدیگر است. این نیاز که احساس آن از دوران بلوغ آغاز می‌شود، اولین کشش و جاذبه را میان زن و مرد ایجاد می‌کند.

۲. نیاز به آرامش و انس روحی با همسر

• نیاز برتری که زن و مرد را به زندگی با یکدیگر فرا می‌خواند، آرامشی است که بدین وسیله به دست می‌آید.

و مِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَ جَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَ رَحْمَةً...^۲

۱. خداوند هدف از خلقت همسران برای انسان را رسیدن به آرامش معرفی کرده است که این امر از نشانه‌های حکمت الهی است. ۲. خداوند در این آیه، در کنار آرامش، به رابطه‌ی همراه با مودت و رحمت هم اشاره می‌کند (مودت و رحمت پایه‌ی وحدت زن و مرد است). زمینه‌ساز مودت و رحمت، احساس آرامش درونی زن و مرد است.

• نتایج زندگی همراه با احساس آرامش درونی زن و مرد: ۱. به تدریج به رابطه‌ی مودت‌آمیز که سرشار از مهریانی است، می‌رسند. ۲. خیر و برکتشان به یکدیگر بیش‌تر می‌شود. ۳. پیوندی مستحکم میان آن‌ها به وجود می‌آید.

۳. رشد و پرورش فرزندان

فرزند، ثمره‌ی پیوند زن و مرد و تحکیم‌بخش وحدت روحی آن‌هاست. آنان دوام وجود خود را در فرزند می‌بینند و رشد و بالندگی او را پایداری وجود خود می‌یابند.

وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ نَبِيْنَ وَ حَفَدًا
تعبیر «حفده» که به معنای نوادگان است، ما را به سمت این موضوع راهنمایی می‌کند که خانواده را گسترده‌تر ببینیم و رابطه‌ی مودت‌آمیز را به دیگر خویشان نیز گسترش دهیم.

۴. نیاز به رشد معنوی و اخلاقی

عالی‌ترین زمینه برای تشکیل خانواده، نیاز به فرصتی مناسب برای رشد معنوی، اخلاقی و اجتماعی زن و مرد و فرزندان است.

هدف از ازدواج

اهداف، اگر به درستی انتخاب شده باشند، ریشه در نیازها دارند و برای رفع یک نیاز گزینش می‌شوند.

درس سیزدهم - کرامت نفس

کرامت نفس و وفاداری بر پیمان

• خدا انسان را عزیز آفریده و بر سایر موجودات کرامت بخشیده است و خطاب به او فرموده: «ای فرزند آدم اشیاء را برای تو آفریدم و تو را برای خودم.»
• اگر انسان به سوی خدا قدم بردارد، مانند حضرت موسی(ع) او را لایق و شایسته‌ی خود قرار می‌دهد و خود را بهای انسان معرفی می‌کند و به او می‌فرماید: «وَ اصْطَفَعْنَاكَ لِتَقْسَى»
• اگر انسان، کرامت خدادادی و بهای او را که خداست، درک کند و کرامتی را که خداوند به او بخشیده بشناسد، از آن‌چه او را پست و حقیر کند و در نزد خداوند کوچک نماید، دوری می‌ورزد.

خود عالی و اصیل - خود دانی و غیراصیل

• انسان، حقیقتی است با دو دسته از تمایلات: تمایلات عالی و تمایلات دانی
• خود عالی با عنوان نفس لوامه و خود دانی با عنوان نفس اماره وارد صحنه می‌شوند.
• انسان گناهکار پیش از آن‌که در مقابل عوامل بیرونی تسلیم شود، ابتدا در مقابل تمایلات پست درون خود شکست خورده و ذلیل شده است.

قُلْ إِنَّ الْخَاسِرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَأَهْلِيهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَلَا ذَلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ^۲

۱. زیان‌کارترین مردم در قیامت کسانی هستند که خود عالی خود و خانواده‌ی خویش را فراموش کرده و باخته‌اند: خودباختگی محدود به خود عالی فرد نمی‌شود. ۲. از دست دادن سرمایه‌ی وجودی انسان، زیانی آشکار است.

و لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ^۲

۱. تعبیر «نسیان» در آیه بیانگر این است که انسان، به‌طور فطری هم خدا را می‌شناسد و هم خود را، آن‌چه اتفاق می‌افتد، فراموشی و نسیان (غفلت) است، نه عدم شناخت. ۲. مقصود از خود، همان خود اصیل و عالی انسان است و به معنای توجه اصلی به نیازها، ارزش‌ها و هدف‌های این مرتبه است. خود حقیقی انسان، همان ارتباط و تعلق به خداوند است، این فراموشی خود، عیناً غفلت از حقیقت خود آدمی است. مفهوم کلی: خود فراموشی معلول خدا فراموشی است.

کرامت نفس در سخن پیشوایان دین

• از امام سجاد(ع) پرسیدند: «از همه‌ی مردم گرمی‌تر کیست؟» فرمود: «آن کس که تمام دنیا را با قدر و شأن خود برابر نمی‌کند.»
• امام علی(ع): «آن کس که خود را گرمی بخشد، شهوت‌ها در نزد او حقیر و پست می‌شوند.»
• امام علی(ع): «مرد دنیا دو دسته‌اند: یک دسته به بازار جهان می‌آیند و خود را می‌فروشند و برده می‌سازند. دسته‌ی دیگر نیز در این بازار خود را می‌خرند و آزاد می‌کنند.»
• امام علی(ع) خطاب به فرزندش امام حسن(ع): «نفس خود را در برابر هر پستی گرمی و برتر بردار، گرچه منفعت فراوانی داشته باشد؛ زیرا با از دست دادن بخشی از کرامت خود، چیزی به دست نمی‌آوری.»
• امام صادق(ع): «بهای نفس گران قدر و با ارزش خود را فقط خدای خود می‌دانی؛ زیرا در میان مخلوقات، موجودی نیست که قیمت نفس مرا داشته باشد.»

راه پرورش کرامت نفس

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا

مفهوم کلی: تمام عزت از آن خداست، این آیه برای دیگری که در مقابل خدا باشد، سهمی قائل نیست، راه بهره‌مندی از عزت الهی، اطاعت از خداوند است.

و لِلَّهِ الْعِزَّةُ وَ لِرَسُولِهِ وَ لِلْمُؤْمِنِينَ وَ لِكُلِّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ

این آیه ابتدا عزت را به سرچشمه‌ی آن (یعنی خدا) و سپس به پیامبر(ص) و پس از آن به مؤمنان نسبت می‌دهد. مفهوم کلی: هرکس اطاعتش از خدا بیش‌تر باشد، کرامت و عزت‌ش بیش‌تر است.

• خدا سرچشمه‌ی بزرگی‌ها و کرامت‌هاست. کسی که خدا را درست بشناسد و به مراتبی از معرفت الهی برسد، به‌طور طبیعی همه‌ی امور غیرخدایی نزد او کوچک می‌شوند و در نتیجه، در مقابل هیچ امر غیرخدایی احساس حقارت و کوچکی نمی‌کند.
• امام علی(ع): «عظم الخالق فی أنفسِهِمْ قَصْرٌ مَا دُونَكَ فِي أَعْيُنِهِمْ - خدا در نفس آنان بزرگ است، پس غیر خدا در چشم آنان کوچک.» بنابراین عدم احساس حقارت، معلول معرفت به سرچشمه‌ی کرامت‌ها است.

درس پانزدهم - پیوند مقدس

انتخاب همسر و مسئولیت آینده

- پس از تعیین هدف ازدواج، انتخاب زوج مناسب مطرح می‌شود. طبق مقررات اسلامی، رضایت کامل زن و مرد برای ازدواج ضروری است و اگر عقدی به زور انجام گیرد، باطل است و مشروعیت ندارد.
- داشتن قدرت انتخاب، ارزشمند و در عین حال، مسئولیت‌زاست. برای موفق شدن در این مسئولیت، باید با چشم باز عمل کرد و به انتخابی شایسته دست زد. لازمه‌ی چنین انتخابی، تسلط کامل بر شور و احساس جوانی است.
- همواره دیده‌ایم که علاقه و محبت اولیه، چشم و گوش را می‌بندد و عقل را به حاشیه می‌راند، به گونه‌ای که فریادهای خیرخواهانه‌ی او را نمی‌شنوند. از همین منظر است که ضروری بودن اذن پدر برای دختران روشن می‌شود. این سخن زیبایی امام علی (ع) مربوط به مواردی از همین قبیل است: «حُبُّ الشَّيْءِ يُعمى و يُصمُّ - علاقه‌ی شدید به چیزی آدمی را کور و کر می‌کند».
- پدر و مادر به علت علاقه و محبت به فرزند، معمولاً مصالح و خوش‌بختی او را در نظر می‌گیرند و به علت تجربه و پختگی‌شان، بهتر می‌توانند خصوصیات افراد را دریابند و عاقبت ازدواج را پیش‌بینی کنند.
- لطافت‌های روحی و ظرافت‌های عاطفی دختر، آن‌گاه که در فضای محبت و علاقه‌ی جنس مخالف قرار می‌گیرد، احتمال ناپدید شدن برخی واقعیت‌ها و کاستی‌ها را به دنبال دارد؛ به خصوص که دختران به خاطر حیا و عزت نفس قوی خود، در ازدواج پیش قدم نمی‌شوند و طلب و درخواست از طرف پسر است نه دختر.

راه‌های شناخت همسر

- تحقیق درباره‌ی همسر آینده، به اندازه‌ای که به کمک آن بتوان به شکلی مطمئن تصمیم‌گیری کرد، امری ضروری است. تحقیق باید نتیجه‌بخش باشد و در چهارچوب ضوابط و معیارهای الهی صورت گیرد.
- معاشرت‌های خارج از ضوابط الهی: تحقیق درباره‌ی همسر آینده را نباید با معاشرت‌هایی که منشأ آن‌ها تنها هوس‌های زودگذر است، اشتباه کرد. این‌گونه معاشرت‌ها، هرچند با عنوان‌هایی مانند شناخت روحیه‌ی همسر و امتحان او باشد، نتیجه‌بخش نیست؛ زیرا معمولاً احساسات بر هر دو نفر حاکم می‌شود و هر طرف اصرار دارد خود را بهتر از آن‌چه هست، نشان دهد تا محبوب دیگری واقع شود.
- راه‌های شناخت همسر آینده: ۱. تحقیق درباره‌ی خانواده‌ی همسر ۲. شناخت دوستان همسر ۳. مشورت با افراد قابل اعتماد و کاردان ۴. گفتگو با یک‌دیگر

زمان ازدواج

- ازدواج، برای رفع نیازهای طبیعی و پاسخ‌گویی به قانون خلقت انجام می‌شود. اگر به این نیاز طبیعی در زمان و موقعیت مناسب پاسخ داده نشود، مانند سایر نیازها، اختلالات و مشکلات خاص خود را به دنبال دارد و آسیب‌های جبران‌ناپذیر روانی، اخلاقی و اجتماعی وارد می‌کند.
- فواید ازدواج به موقع: شادابی، نشاط، سلامت جسمی و روحی، احساس رضایت درونی، خوش‌رویی و کاهش روابط نامشروع و آسیب‌های اجتماعی.
- آمدادی زیستی و روحی ازدواج نیازمند دو بلوغ است: یکی بلوغ جنسی و دیگری بلوغ عقلی و فکری که مدتی پس از بلوغ جنسی ایجاد می‌شود و نباید فاصله‌ی میان بلوغ جنسی و عقلی با زمان ازدواج زیاد شود و تشکیل خانواده به تأخیر افتد. به همین علت پیشوایان ما همواره دختران و پسران را به ازدواج تشویق و ترغیب کرده‌اند.

سخن پیشوایان دین پیرامون اهمیت ازدواج

- پیامبر اکرم (ص): «در اسلام، هیچ بنایی نزد خدا محبوب‌تر از ازدواج نیست».
- پیامبر اکرم (ص): «کسی که ازدواج کند، نصف دین خود را حفظ کرده است؛ پس باید برای نصف دیگر از خدا پروا داشته باشد».
- پیامبر اکرم (ص): «برای دختران و پسران خود امکان ازدواج فراهم کنید تا خداوند اخلاقتان را نیکو کند و در رزق و روزی آن‌ها توسعه دهد و عفاف و غیرت آن‌ها را زیاد گرداند».
- امام صادق (ع): «دو رکعت نماز شخص متأهل، برتر از هفتاد رکعت نمازی است که شخص مجرد می‌خواند».

مشکلات پیش رو

- اولین سؤال، در حیطه‌ی مشکلات اقتصادی است.
- برخی از مشکلات عبارت‌اند از: ۱. نیاز به مسکن ۲. هزینه‌های ازدواج ۳. توقعات غیرضروری ۴. الگو قرار ندادن پیشوایان دین

درس شانزدهم - کانون مهر

پیمان ازدواج

شروط اصلی عقد: ۱. اعلام رضایت دختر و پسر و اجباری نبودن ازدواج برای هیچ‌کدام ۲. فریب کاری نکردن درباره‌ی عیب‌هایی که ازدواج را باطل می‌کند. ۳. اذن پدر برای ازدواج دختر ۴. صدق یا مهریه‌ی زن

نقش مرد

۱. تأمین هزینه‌ی زندگی خانواده
نقشه: در زندگی زناشویی، تأمین هزینه‌های لازم از جهت خوراک، پوشاک، مسکن و آن‌چه برای آسایش و رفاه شایسته‌ی همسر ضرورت دارد، برعهده‌ی شوهر است. این وظیفه‌ی مالی که برعهده‌ی مرد قرار می‌گیرد، از نظر شرعی و حقوقی، به پرداخت نفقه تعبیر شده است. تأمین هزینه‌ی زندگی فرزندان نیز برعهده‌ی مرد است.

۲. مدیریت و نگاهبانی از حریم خانواده

نمونه‌هایی از وظایف مدیریتی مرد: ۱. مرد باید برای تأمین مخارج ضروری خانواده تلاش کند. ۲. مسکن مناسبی برای خانواده فراهم آورد. ۳. امکانات مادی و آموزشی و زمینه‌ی رشد و تحصیل فرزندان را مهیا کند.

۳. رابطه‌ی محبت‌آمیز با همسر

- رسول خدا (ص): «این گفته‌ی مرد به زن که «تورا دوست دارم»، هیچ‌گاه از قلب او بیرون نمی‌رود».
- رسول خدا (ص): «نشستن مرد در کنار همسر خود، پیش خداوند دوست‌داشتنی‌تر از اعتکاف و شب‌زنده‌داری در مسجد خودم (در مدینه) است».
- رسول خدا (ص): «آن مردی که برای همسرش لقمه می‌گیرد، نزد خدا پادشاه دارد».

۴. محبت و نظارت پدری

نقش زن

نقش زن در خانه، نقشی محوری است و اگر زن بتواند این نقش را به خوبی ایفا کند، بنای خانواده مستحکم و روابط اعضای خانواده ناگسستگی می‌شود.

۱. همسر داری

- امام باقر (ع): «هر زنی که یک لیوان آب به شوهرش بدهد، از یک سال روزه‌داری و شب‌زنده‌داری برایش برتر است».
- امیرمؤمنان (ع): «جهاد زن، آراستگی و زیبایی برای شوهرش است».

۲. تدبیر امور خانه

- با توجه به نقش مرد در تأمین هزینه‌ی خانواده و حراست کلی از آن، مدیریت داخلی خانه با زن است. این مدیریت داخلی، جمع‌کننده و پیوند دهنده‌ی افراد خانواده است.
- امیرمؤمنان (ع): «مرد، مدیریت عمومی خانواده را برعهده دارد و زن، مدیریت داخل خانه را».
- این سخن بیانگر یک تقسیم کار طبیعی و اهمیت مدیریت داخل خانه و بیان‌کننده‌ی ارزش خانه‌داری است.

۳. مادری

نقش مشترک: برنامه‌ریزی برای رشد و تعالی خود و فرزندان

مهم‌ترین وظیفه‌ی پدر و مادر: ایجاد زمینه‌ی مناسب برای رشد و تعالی خانواده است و همه‌ی نقش‌های قبلی برای به انجام رساندن این وظیفه است.

ما و مادر و پدر

حفظ حرمت پدر و دستورات وی به قانون‌مند کردن فرزندان کمک می‌کند و محبت و احترام به مادر حس قدردانی و شکرگزاری را قوی‌تر می‌سازد.

وظایف فرزندان نسبت به پدر و مادر

و قَضَى رَبُّكَ أَلاَّ تَعْبُدُوا إِلاَّ اِيَّاهُ وِ بِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا ۗ اَمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا آيَاتٍ وَّ لَا تَنْهَرُهُمَا ۗ وَّ قُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا ۗ وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذَّلْمِ مِنَ الرَّحْمَةِ ۗ وَّ قُلْ رَبِّ ارْحَمهُمَا ۗ كَمَا رَبَّيْتَنِي صَغِيرًا

۱. قرآن کریم احسان به والدین را بعد از پرستش خداوند بیان کرده است که بیانگر اهمیت موضوع است، مهم‌ترین وظیفه‌ی فرزندان نسبت به پدر و مادر احسان بی‌قید و شرط است.

۲. وظایف فرزندان در هنگام پیری والدین: ۳. نگفتن کوچک‌ترین سخن ناخوشایند به آن‌ها، ۴. دور نکردن آن‌ها از خود، ۵. کریمانه با آنان سخن گفتن، ۶. گستراندن بال مهربانی و محبت برای آن‌ها، ۷. طلب بخشش از خداوند برای آن‌ها

درس دوم - یگانه‌ی بی‌همتا

معنا و مراتب توحید

- توحید: به معنای «یگانگی و بی‌همتایی» است و اعتقاد به آن، یعنی اعتقاد به این‌که خداوند یگانه است و شریک و همتایی ندارد. این یگانگی و بی‌همتایی مراتبی دارد.
- مراتب توحید: ۱. نظری (ذاتی - افعالی - صفاتی) ۲. عملی یا عبادی (بعد فردی - بعد اجتماعی)
- مهم‌ترین اعتقاد دینی و پایه و اساس تمام دین (معاد و نبوت)، توحید است. نگرش توحیدی بر تمام آیات قرآن سایه افکننده و مانند روحی در پیکره‌ی معارف و احکام دین حضور دارد.

۱. توحید ذاتی

- مفهوم: خداوند در ذات خود یکتاست. خدا تنها مبدأ جهان است. جهان از یک اصل پدید آمده و به همان نیز بازمی‌گردد: «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ»، «وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ»، «لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ»، «وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ»
- از لوازم متعدد بودن خداوند، محدودیت و نقص است. خدا به معنای وجود بی‌نیاز، فقط باید یکی باشد: «وَعَلَّمُوا أَنَّ اللَّهَ عَزَّيْزٌ حَمِيدٌ»

شرک ذاتی

مفهوم: دو یا چند خدای مستقل و بی‌نیاز وجود دارند و هر کدام خالق بخشی از جهان هستند یا این‌که با همکاری یکدیگر، به‌طور دسته جمعی این جهان را آفریده‌اند. مثال: اعتقاد به خدایان متعدد و چند مبدأ برای جهان.

۲. توحید افعالی

- مفهوم: پس از پذیرش تنها یک مبدأ برای جهان (توحید ذاتی)، می‌گوییم: خداوند برای اداره‌ی جهانی که خود آفریده، نیاز به هیچ‌یک از مخلوقات خود ندارد.
- عبارات «لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ» و «يَحُولُ اللَّهُ وَقُوَّتُهُ أَوْفَتْهُ أَعْدَهُ» بیانگر توحید افعالی هستند و آیه‌ی «قُلْ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ» طبق نظر سازمان سنجش بیانگر توحید افعالی و طبق نظر کتاب درسی بیانگر توحید ذاتی است.

شرک افعالی

- مفهوم: اعتقاد به این‌که مخلوقات، در افعال و کارهای خود مستقل از خدا عمل می‌کنند و خداوند برخی از کارهای جهان را به مخلوقات خود واگذار کرده است.
- استفاده از عبارتهایی مانند «ان‌شاءالله»، «اگر خدا کمک کند» و یا «به امید خدا» به معنای دوری از شرک خفی و توجه به قدرت و اراده‌ی الهی در همه‌ی امور است.

برخی از شاخه‌های توحید افعالی

۱. توحید در مالکیت: چون مخلوقات جهان و آثارشان از خداست، مالک اصلی و حقیقی آن‌ها نیز فقط خداوند است و در مالکیت او شریکی وجود ندارد: «وَلِلَّهِ مَالُ السَّمَاوَاتِ وَمَالُ الْأَرْضِ وَالِلَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ»

۲. توحید در ولایت: چون خداوند مالک حقیقی جهان است، بر آن ولایت دارد. یعنی هرگونه تصرف در جهان، حق او و شایسته‌ی اوست و ولایت سایر موجودات در طول ولایت خداست: «مَالِهِمْ مِنْ دُونِهِ وَ لِي وَلِيٌّ لِي فِي حُكْمِهِ أَحَدًا»

۳. توحید در ربوبیت: «رَبِّ» آن صاحب اختیاری است که تدبیر امور به دست اوست. خداوند که تنها مالک و ولی جهان است، به‌طور طبیعی، تدبیر، پرورش و هدایت همه‌ی مخلوقات را نیز در اختیار دارد: «أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَحْرُثُونَ أَأَنْتُمْ تَزْرَعُونَهُ أَمْ نَحْنُ الزَّارِعُونَ»، «أَفَرَأَيْتُمُ النَّارَ الَّتِي تُورُونَ أَأَنْتُمْ أَنْشَأْتُمْ شَجَرَتَهَا أَمْ نَحْنُ الْمُنشِئُونَ نَحْنُ جَعَلْنَاهَا تَذَكُّرًا وَ مَتَاعًا لِلْمُقْوِينَ»

شرک در ربوبیت: بدین معناست که انسان در کنار ربوبیت الهی، برای ربوبیت خود یا سایر مخلوقات حسابی جداگانه باز کند و فکر کند آن‌ها مستقل از خداوند، می‌توانند امور را تدبیر کنند.

۳. توحید صفاتی (عالی‌ترین مرتبه‌ی توحید)

مفهوم: این قسم از توحید به این معناست که میان ذات خداوند و صفات او، و میان صفاتش با یکدیگر جدایی و دوگانگی نیست و صفاتش عین ذاتش است.

درس اول - هستی‌بخش

نیازمندی جهان به خدا

برترین حق و حقیقت خداست و هر موجودی حق بودن خود را از او می‌گیرد. هر یک از ما با تمام وجود خدا را می‌یابیم و حضورش را درک می‌کنیم.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ۗ وَ مَا ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ بِعَزِيزٍ

۱. همه‌ی مخلوقات از جمله انسان، در وجود و هستی خود به خدا نیازمند هستند. ۲. تنها وجود بی‌نیاز، خداست و در هستی خود به دیگری محتاج نیست؛ او در ذات خود غنی و بی‌نیاز است. ۳. چون وجود انسان و سایر مخلوقات وابسته به خداست، اگر اراده کند، می‌تواند ما را ببرد و مخلوقات دیگری را به جای ما بیاورد (وابستگی وجودی جهان در بقای خود به خدا).

استدلال نیازمندی جهان در هستی خود به خدا

- مقدمه‌ی اول: هر گاه به خود نظر کنیم، خود را پدیده‌ای می‌یابیم که وجود و هستی‌اش از خود او سرچشمه نمی‌گیرد، یک زمانی نبوده‌ایم و سپس پدید آمده‌ایم. در عین حال که ممکن بود نباشیم، این واقعیت را نمی‌توانیم انکار کنیم که اکنون هستیم.
- مقدمه‌ی دوم: هر چیزی که وجودش از خودش نباشد، برای موجود بودن نیازمند به دیگری است؛ ذات نایافته از هستی‌بخش کی تواند که شود هستی‌بخش
- یک چیز، فقط در صورتی برای موجود بودن به دیگری نیازمند نیست که ذات و حقیقتش مساوی با موجود بودن باشد و نیستی در او راه نداشته باشد. در این صورت، چنین چیزی دیگر پدیده نیست و نیاز به پدیدآورنده ندارد و خودش همواره هست.
- نتیجه: ما و مجموعه‌ی پدیده‌های جهان، در پدید آمدن و هستی یافتن به دیگری نیازمندیم. آن دیگری که به ما هستی بخشیده، خودش مستقل و قائم به خود بوده و هستی از او جدا نمی‌شود. این وجود برتر و متعالی «خدا» است.

نیازمندی جهان به خدا در بقا

- نیازمندی موجودات به خداوند، منحصر به مرحله‌ی «به وجود آمدن» و «پدیدار شدن» نمی‌شود؛ بلکه در تمام مراحل هستی و زندگی به او نیازمندند.
- به جهت وابستگی موجودات در تمام مراحل هستی خود به خداوند، در قرآن کریم، خداوند «غنی» خوانده شده است و انسان‌ها و سایر مخلوقات «فقیر» و این نسبت هیچ‌گاه تغییر نمی‌کند. هر چه انسان در کسب کمالات پیش رود، نسبت به دیگران غنی‌تر و کامل‌تر می‌شود؛ اما نسبت به خداوند هم‌چنان فقیر است. زیرا خود و همه‌ی کمالاتش از خدا سرچشمه می‌گیرد.
- انسان‌ها هر قدر که به معنای حقیقی کامل‌تر شوند، فقر و نیازمندی خود به خداوند را بهتر درک می‌کنند و بندگی و عبودیتشان در پیشگاه خداوند قوی‌تر و بیش‌تر می‌شود.

خداوند، نور هستی

- اگر اثری از نور وجود و روشنائی هستی در آسمان‌ها و زمین مشاهده می‌شود، از خداست. اوست که حقیقتش عین نور و روشنائی است و هر موجودی به نور او روشن و به وجود او وابسته است: «اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ»
- هر چیزی پیش از آن که نمایش‌دهنده‌ی خود باشد، نشان‌دهنده‌ی خالق خود است.
- حضرت علی(ع): «الحمد لله المتجلی لخلقته بخلقته - سپس خدای را که با آفرینش موجودات برای آفریدگان تجلی کرد.»
- حضرت علی(ع): «ما رأیت شیئاً الا و رأیت الله قبله و بعده و معه - هیچ چیزی را ندیدم مگر این‌که خدا را قبل از آن، بعد از آن و با آن مشاهده کردم.»
- این‌که انسان در پشت پرده‌ی ظاهر و در وراء هر چیزی، خدا را ببیند، معرفتی برتر و عمیق است که در قدم نخست مشکل به نظر می‌آید، اما هدفی امکان‌پذیر و در دسترس است، به‌خصوص برای جوانان؛ زیرا بستر اصلی حرکت به سوی این هدف، پاک‌ی و صفای فطری قلب است که در اغلب جوانان و نوجوانان وجود دارد. کافی است با عزم و تصمیم راه افتیم. به یقین خداوند نیز کمک خواهد کرد و لذت این معرفت را به ما خواهد چشاند.
- تو مگو ما را بدان شه بار نیست با کریمان کارها دشوار نیست
- زمانی‌که انسان با دوری از گناه و انجام عمل نیک، مسیر معرفت را در پیش گیرد، به تدریج درمی‌یابد:
- این همه عکس می‌ونش نگارین که نمود یک فروغ رخ ساقی است که در جام افتاد

درس چهارم - در مسیر اخلاص

اخلاص در بندگی (معنای دیگری از توحید عبادی)

- مفهوم اخلاص: به معنای یگانه شدن انسان برای خداست، به طوری که همه‌ی کارها فقط برای رضای او و تقرب به او انجام پذیرد.
- شروط عمل: ۱. حسن فاعلی: برخورداری از نیت خالص الهی ۲. حسن فعلی: انجام کار مطابق با شکلی که خدا فرمان داده است.
- حسن فعلی به دنباله‌ی حسن فاعلی است و اولین قدم در دوستی خالصانه با خداوند، برخورداری از حسن فعلی به دنبال حسن فاعلی است.

آیات مرتبط با اخلاص در بندگی

قُلْ إِنَّمَا أَعِظُكُمْ بِوَاحِدَةٍ أَنْ تَعْبُدُوا لِلَّهِ مَنًّا وَفَرَادَىٰ ...

۱. تنها اندرز پیامبر(ص) از طرف خداوند، قیام انسان برای اجرای فرامین اوست، «لله» بر اخلاص دلالت دارد. ۲. اخلاص در بندگی و توحید عملی در دو بعد فردی و اجتماعی

إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ فَاعْبُدِ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ ۚ

۱. نزول قرآن بر مبنای حق و تدبیر حکیمانه‌ی خدا بوده است. ۲. توحید عملی (عبادی) ۳. دین همان بندگی و عبودیت است که باید توأم با اخلاص باشد.

أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ ۚ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ۚ وَ إِنِ اعْبُدُونِي ۚ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ۚ

۱. مخاطب: آن دسته از فرزندان آدم که گرایش فطری بندگی خدا را نادیده گرفته‌اند. عهد فطری که خداوند از انسان گرفته: ۲. نفی شرک عملی و عدم نفوذ شیطان در انسان ۳. و تحقق توحید عملی و اطاعت از خداست. ۴. صراط مستقیم، همان عبودیت و بندگی خدا است.

میوه‌های درخت اخلاص

۱. عدم نفوذ شیطان و یأس او از فرد با اخلاص (اولین ثمره‌ی اخلاص): هرچه رشته‌ی اخلاص محکم‌تر شود، توانایی شیطان در وسوسه کردن کمتر می‌شود؛ مانند حضرت یوسف(ع) که به درجات بالای اخلاص رسیده بود: «كَذَلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ الشَّوْءَ وَالْفَحْشَاءَ أَنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلِصِينَ»

۲. احساس اطمینان و آرامش روحی و نجات از اضطراب‌ها (دومین ثمره‌ی اخلاص): ثمره‌ی دیگر اخلاص لذت واقعی از زندگی خود و کسب زیبایی‌های معنوی در عین بهره‌مندی مطلوب از لذت‌های دنیاست.

۳. تجلی اسماء الهی در انسان (ثمرات عالی اخلاص): ۱. غنای مصون از فقر (اجعلك غنياً لا تفتقر)، ۲. حیات مصون از موت (اجعلك حياً لا تموت)، ۳. بروز ولایت در طول ولایت الهی (اجعلك تقول للشيء كن فيكون)

۴. تقرب به پیشگاه الهی و وصال و لقاء پروردگار (بالاترین میوه‌ی اخلاص): بنابر تعبیر امیرمؤمنان(ع)، خداوند نهایت آرزوی عارفان، دوست دل‌های راست‌روان، ولی مؤمنان و معبود عالیمان است.

برنامه‌ریزی برای اخلاص

۱. تقویت روحیه‌ی حق‌پذیری (اولین قدم برای ورود به بندگی و اخلاص): کسانی که به ندای هوس پاسخ داده‌اند، در روز قیامت با مشاهده‌ی حقیقت، در حالی که راهی برای جبران نمانده است، حسرت‌زده و پشیمان، می‌گویند: «لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ»

۲. افزایش معرفت به خدا: به هر میزان که با تفکر و تعقل در آیات و نشانه‌های الهی معرفت و ایمان ما به خداوند بیش‌تر شود، انگیزه‌ی ما برای عبودیت و بندگی نیز افزایش می‌یابد؛ آفرینش همه تنبیه خداوند دل است دل ندارد که ندارد به خداوند اقرار

۳. راز و نیاز با خداوند و کمک خواستن از او: خداوند خطاب به حضرت موسی(ع): «واقم الصلوة لذكري - نماز را برای یاد من بپا دار»

۴. یاد معاد و روز حساب: «ای نفس به آرامش رسیده، خشنود و خداپسند به سوی پروردگارت بازگرد؛ در میان بندگان خودم درآی، و در بهشت خودم داخل شو»

۵. اهتمام به عمل صالح: قرآن کریم غالباً ایمان را قرین عمل صالح معرفی نموده و این بدان معناست که انسان وقتی مسیر حق و حقیقت را شناخت، پای در میدان عمل می‌گذارد: «والَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا»

درس سوم - حقیقت بندگی

توحید در عبادت (توحید عملی)

- مفهوم: توحید عملی آن است که فقط خدای یگانه را پرستش کنیم و کارها و رفتارهای خود را به قصد اطاعت از او و برای کسب رضایت او انجام دهیم.
- اطاعت از رسول گرامی او و جانشینان آن حضرت لازمه‌ی توحید عملی است.

ابعاد توحید عملی

۱. بعد فردی

ویژگی‌های انسان موحد: ۱. کشش‌ها و تمایلات درونی او در یک هماهنگی مناسب، بر محور بندگی خداست. ۲. تضادهای درونی خود را حل می‌کند و امیال خود را کنترل می‌کند. ۳. دارای شخصیتی یگانه و یکپارچه در جهت عبودیت خداست.

۲. بعد اجتماعی

مفهوم: به معنای یگانه و یکپارچه شدن نظام اجتماعی در جهت خداوند و اطاعت همه‌جانبه از اوست.

آیات مرتبط با توحید عملی

إِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ ۚ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ۚ ...

۱. رابطه‌ی توحید افعالی و توحید عملی: اگر کسی پذیرفت که خدا «رب» انسان‌هاست، لازمه‌ی این پذیرش، پرستش خدا در هر دو بعد فردی و اجتماعی است: توحید عملی نتیجه‌ی توحید نظری است. ۲. صراط مستقیم همان عبودیت و توحید عملی است.

إِنِّي أَنْزَلْتُ إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَإِنِّي لَأَكْبَرُ ۚ إِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ ۚ وَ مَا أَمْرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ وَاحِدًا ۚ ...

۱. امر مورد نگوهرش خداوند: اتخاذ دانشمندان، راهبان و حضرت مسیح(ع) به ربوبیت و ابتلا به شرک در عبادت. ۲. دعوت به توحید عملی در دو بعد فردی و اجتماعی

وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ ۚ وَ اجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ ۚ ...

۱. دعوت به توحید عملی در هر دو بعد و بیش‌تر بعد اجتماعی. ۲. دوری از طاغوت درونی و بیرونی رابطه‌ی مستقیم با ایمان به خدا دارد.

وَمَنْ يُسْلِمْ وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ ۚ ...

۱. توحید عملی در بعد فردی ۲. تمسک به دست‌آویز محکم و ریسمان استوار الهی نتیجه‌ی تحقق توحید عملی در شخصیت انسان موحد است.

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ...

۱. حمد و ستایش یک عمل عبادی است و مربوط به توحید عملی می‌باشد. ۲. توحید در ربوبیت از شاخه‌های توحید افعالی

خَالِقِ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوهُ ۚ ...

۱. طبق نظر سازمان سنجش بیانگر توحید افعالی و طبق نظر کتاب درسی بیانگر توحید ذاتی است. ۲. توحید عملی. مفهوم کلی: توحید عملی نتیجه‌ی توحید نظری است.

شرک در عبادت

- مراتب شرک عملی: مرتبه‌ی اول: پرستش غیر خداست (شرک جلی). مرتبه‌ی دوم: انجام کارها برای رسیدن به خواسته‌های نفسانی خود و یا خوشامد دیگران (شرک خفی).
- ویژگی‌های انسان مشرک: ۱. فردی است چند شخصیتی با جهت‌گیری‌های متفرق و سمت‌وسوهای پراکنده، ۲. در درونش ستیزه‌های پایان‌ناپذیر، آرامش را سلب می‌کنند.
- شرک عملی در بعد اجتماعی: هر یک از افراد جامعه، خواسته‌ها و تمایلات دنیایی خود را دنبال می‌کنند، در جامعه سخنی از حاکمیت خداوند و فرمان‌های او نیست، بلکه سخن از حاکمیت طاغوت و دستورهای او است.

دژ مستحکم توحید

کلمه‌ی «لا اله الا الله» مهم‌ترین شعار اسلام و جامع همه‌ی ابعاد توحید و بیش‌تر ناظر بر توحید عملی است. پیامبر اکرم(ص): «بهای بهشت لا اله الا الله است»

توحید و شرک در جهان امروز

ریشه‌ی بت‌پرستی و شرک جدید: آن است که برخی از انسان‌ها در عین قبول داشتن خداوند، دین و دستورات آن را در متن زندگی خود وارد نمی‌کنند و تمایلات دنیایی و نفسانی خود را اصل قرار می‌دهند (شرک خفی).

درس پنجم - بازگشت

انقلاب علیه خود

در میان موجودات، تغییر جهت در برابر موانع بیرونی متفاوت است: گیاه کم، حیوان بیش تر از گیاه و انسان بسیار زیاد است. اما در برابر موانع درونی فقط انسان توانایی قیام علیه خود را دارد.

ناسپاسی

- «توجهیه» گناه و «عادت» به آن، از پرتهای خطرناک سقوط در وادی ضلالت است.
- تلخ ترین و رنج آورترین اثر گناهان بزرگ، نگاه خداوند به انسانها، در هنگام ارتکاب گناه است.
- امام صادق(ع): «چنان از خدا خوف داشته باش که گویی او را می بینی. پس اگر تو او را نمی بینی، او تو را می بیند. اگر فکر کنی او تو را نمی بیند، کفر ورزیده ای و اگر بدانی که او تو را می بیند و در عین حال در مقابل او گناه می کنی، او را خوارترین بینندگان به خود قرار داده ای.»

حقیقت توبه

انواع توبه: ۱. توبه ی بندگان: بازگشت از گناه به سوی خدا و فرمان برداری از او ۲. توبه ی خداوند: بازگشت از عذاب به سوی لطف و آمرزش.

فَمَنْ تَابَ^۱ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ^۲ وَأَصْلَحَ^۳ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ^۴ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ
دو مرحله بین گناه تا غفران و بخشایش: ۱. توبه ی بندگان: بازگشتن از گناه به سوی فرمان برداری از خدا ۲. و جبران وضع گذشته با کار خوب ۳. گناه ظلم نامیده شده؛ زیرا در هر گناهی حقی ضایع می شود؛ یکی حق افراد و دیگری حق خود عالی. ۴. توبه ی خداوند: بازگشت از عقوبت به سوی لطف و آمرزش

قَالَ رَبُّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا^۱ وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ^۲
۱. ظلم به مرتبه ی عالی نفس یا خود عالی ۲. اگر غفران و آمرزش صورت نگیرد، انسان از زیان کاران خواهد بود.

توبه و پاکی

- توبه گناهان را از قلب خارج می کند و آن را شست و شو می دهد. این عمل را «پیرایش» یا «تخلیه» می گویند.
- امیرمؤمنان(ع): «التَّوْبَةُ تَطْهَرُ الْقُلُوبَ وَ تَغْسِلُ الذُّنُوبَ»
- رسول خدا(ص): «التَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَمْ يذَنْبْ لَهُ»
- توبه نه تنها گناه را پاک می کند، بلکه به کمک ایمان و عمل صالح، گناهان را به حسنات تبدیل می سازد.

الَّذِينَ تَابُوا^۱ وَآمَنُوا^۲ وَعَمِلُوا صَالِحًا^۳ فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ^۴ ...
۱. شرایط تبدیل گناهان به حسنات: ۲. توبه، ۳. ایمان، ۴. عمل صالح

مراحل توبه

۱. پشیمانی از گذشته: پشیمانی حالتی درونی است که شخص را دچار اندوه و حسرت می کند و شیرینی گناه را به تلخی تبدیل می سازد. تا وقتی شیرینی گناه در جان آدمی باقی است و از خاطره ی آن احساس لذت می کند، توبه آغاز نشده است.
۲. تصمیم بر عدم بازگشت به گناه: اظهار ندامت ظاهری و گفتن کلمه ی استغفار، در حال تکرار مداوم گناه، نه تنها پذیرفته نیست، بلکه استغفار را بی خاصیت می کند.
- اثر بدتر چنین استغفاری در کلام امام رضاع(ع) آمده که فرموده است: «الْمُسْتَعْفِرُ مِنَ الذَّنْبِ وَ يَغْفَلُهُ كَالْمُسْتَهْزِئِ بَرَبِّهِ»
- با این دو مرحله، عادت به گناه از بین می رود.
۳. جبران حقوق ضایع شده ی مردم(حق الناس): حقوق مادی و معنوی مردم را که ضایع کرده است؛ بپردازد.
۴. جبران حقوق الهی(حق الله): مهم ترین حق خداوند، حق اطاعت و بندگی اوست.

توبه ی اجتماعی

- اگر جامعه ای در برخی از ابعاد از مسیر توحید و اطاعت از خداوند خارج شود، نیازمند بازگشت از انحراف های اجتماعی به مسیر توحید و اصلاح اجتماعی است.
- راه اصلاح و معالجه ی جامعه از بیماری های اجتماعی، انجام وظیفه ی امر به معروف و نهی از منکر یا نظارت همگانی است.
- نمونه ی قرآنی توبه ی اجتماعی، توبه ی قوم حضرت یونس(ع) است.

درس ششم - قدرت پرواز

اختیار، حقیقی وجدانی و مشهود

اختیار یک حقیقت وجدانی است و هر کس آن را در خود می یابد.

أَنَا هَدِينَا السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَ إِمَّا كَفُورًا
قَدْ جَاءَكُمْ بَصَائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ أَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِ وَ مَنْ عَمِيَ فَلِعَلِيهَا وَ مَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِخَفِيظٍ
وَ مَا كَانَ رَبُّكَ لِيُهْلِكَ الْقُرَى بِظُلْمٍ وَ أَهْلِهَا مُصْلِحُونَ
مَنْ كَانَ يَرِيدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِي حَرْثِهِ وَ مَنْ كَانَ يَرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَ مَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ

نشانه های اختیار در انسان

۱. تفکر و تأمل
۲. خرسندی پس از کار
۳. احساس پشیمانی
۴. مسئولیت پذیری و نظام پاداش و جزا

پندارهای ویرانگر

در چارچوب برخی اندیشه ها امکان تبیین اختیار وجود ندارد: ۱. کسی که عقیده دارد جهان منحصر به همین اشیاء مادی است. ۲. کسی که می پندارد سرنوشت انسان بدون اختیار او رقم می خورد. ۳. کسی که فکر می کند اختیار به معنای آزادی مطلق است.

زمینه ساز شکوفایی اختیار

- زمینه ساز شکوفایی اختیار، درک صحیح نظام حاکم بر جهان خلقت است. اولین گام برای رسیدن به این معرفت صحیح، اعتقاد به خداوندی حکیم، عادل و قادر است.
- قطره های کز جویسباری می رود از پی انجام کاری می رود
- نتایج ایمان به خداوند حکیم و نظام حکیمانه ی او: ۱. اطمینان از این که جهان دارای حافظ و نگاهبانی است که اشتباه در کار او راه ندارد: «أَنَّ اللَّهَ يَمْسِكُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضَ أَنْ تَزُولَا وَ لَئِنْ زَالَتَا إِنْ أَسْكَمَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ» ۲. با اعتماد به قانون مندی جهان می توان استعدادهای خود را به فعلیت رساند.

قضا و قدر الهی(قانون مندی و سامان بخشی الهی)

- معنای تقدیر: «تقدیر» به معنای اندازه گرفتن و «قدر» به معنای اندازه است.
- موجودات جهان، از آن جهت که خداوند حدود، اندازه، ویژگی، موقعیت مکانی و زمانی آن ها را تعیین می کند، مقدر به تقدیر الهی هستند و تقدیر از علم و حکمت خدا سرچشمه می گیرد.
- معنای قضا: به انجام رساندن، پایان دادن، حکم کردن و حتمیت بخشیدن
- موجودات جهان، از آن جهت که با حکم و فرمان و اراده ی الهی حتمیت می یابند و ایجاد می شوند، انجام یافته به قضای الهی هستند و قضا از اراده ی الهی سرچشمه می گیرد.
- قضای الهی بر تقدیر تکیه دارد و تقدیر تکیه گاه قضای الهی است: «أَنَا كَلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ»

آیات مرتبط با تقدیرات الهی

وَ الشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ وَ الْقَمَرَ قَدَرْنَا مَنَازِلَ حَتَّىٰ
عَادَ كَالرُّجُوجِ الْقَدِيمِ لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَ لَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ ...
اللَّهُ الَّذِي سَخَّرَ لَكُمْ الْبَحْرَ لِيَجْرِيَ فِيهِ الْفُلُوكُ فِيهِ بَايِرُهُ وَ لِيَتَّبِعُوا مِنْ فَضْلِهِ ...

رابطه ی اراده ی انسان با اراده ی خداوند

۱. علل عرضی: چند عامل به صورت مجموعه و با همکاری یکدیگر، در پیدایش یک پدیده دخالت می کنند. مثال: باغبان، آب، نور و حرارت برای رویش یک گل
۲. علل طولی: عوامل مقدم بر عوامل مؤخر و با وساطت یکدیگر، در پیدایش یک پدیده مؤثرند. مثال: قلم — دست — سیستم عصبی — اراده — نفس یا روح برای نوشتن
- اراده ی انسان در طول اراده ی خداست و با آن منافات ندارد.

اختیار انسان، یک تقدیر الهی

وجود اختیار و اراده در انسان به علت اراده ی الهی و خواست اوست و یکی از تقدیرات الهی است. قانون مندی های طبیعت، مانع تحرک و پویایی نیست، بلکه زمینه ساز عروج و صعود انسان به سوی کمال است.

درس هفتم- پایه‌های استوار

معیارها و مظاهر تمدن متعالی اسلام

۱. اعتقاد به توحید و معاد

- **توحید:** رسول خدا(ص) در اولین روز دعوت، مبارزه با شرک را آغاز کرد و محور رسالت خود قرار داد: «قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا...»
- **معاد:** پیامبر(ص) در کنار دعوت به توحید، افق نگاه انسان‌ها را از محدوده‌ی تنگ دنیا فراتر برد: «قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لِمَنِ اتَّقَىٰ وَلَا تُظْلَمُونَ فَتِيلًا»

۲. حاکمیت عدالت در روابط میان انسان‌ها و طرد ظلم از جامعه

- پیامبر اکرم(ص) از هر فرصتی برای رفع تبعیض‌های طبقاتی حاکم بر نظام جاهلی و برقراری فرهنگ برابری و مساوات استفاده می‌نمود.
- رسول خدا(ص) به مردم آموخت که اساس جهان بر عدل بنا شده است و وقتی مبارزه با مشرکان و ستمگران بالا گرفت، خداوند به ایشان فرمود: «فَلذَلِكَ فَادُعُ وَاَسْتَجِبْ كَمَا أَمَرْتُ وَالَّذِينَ آمَنُوا هُمْ... وَارْتُمْ لَاعْدِلَ بَيْنَكُمْ...»
- یکی از جنبه‌های عدالت‌خواهی رسول خدا(ص) مبارزه با تبعیض نژادی و امتیازات اشرافی بود که در همه‌ی نقاط جهان بخصوص در امپراتوری‌های بزرگ آن روز رواج داشت: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ...»
- رفتار رسول خدا(ص) پایه‌های کاخ اشرافیت جاهلی را فرو ریخت و بنایی باشکوه بر پایه‌ی کرامت‌ها و فضیلت‌های انسانی برپا ساخت.

۳. توجه به تعقل، تفکر و خردورزی

- اولین آیتی که بر رسول خدا(ص) نازل شد و آغازگر رسالت وی بود، درباره‌ی دانش و آموختن بود. قرآن به دانایان برتری داد و اعلام کرد: «قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ»
- نزول تدریجی قرآن و دعوت مکرر آن به تفکر و تشویق‌های دائمی رسول خدا(ص) سد جاهلیت و خرافه‌گرایی را شکست و یکی از جاهل‌ترین جوامع را مشتاق علم ساخت.

۴. اعتدال در توجه به همه‌ی ابعاد وجودی

- خداوند دیدگاه متعادل اسلام نسبت به نعمت‌های دنیوی و اخروی را چنین بیان فرموده است: «قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ...»
- خداوند انسان را به جای روی گردانی از نعمت‌های حلال، به دوری از گناهان و کارهای زشت توصیه می‌کند: «قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّي الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَالْمَأْثِمَ وَالْمُنَافِقَ وَالْبَغْيَ وَبَغْيَ الْحَقِّ وَإِنْ تَشْرَكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزَّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَإِنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ»
- رسول خدا(ص) افرادی را که فقط به لذت‌های دنیایی سرگرم بودند، هواپرستانی می‌شمرد که از لذات معنوی آخرت بازمانده‌اند.

۵. تحکیم بنیان خانواده و احیای منزلت زن

- احیای منزلت زن و ارزش‌های اصیل او از عناصر اصلی پیامبر(ص) برای تبیین جایگاه خانواده به شمار می‌رفت. رسول خدا(ص) با گفتار و رفتار خویش انقلابی عظیم پدید آورد و درباره‌ی یکسانی منزلت زن و مرد فرمود: «مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ»

۶. دوستی با حق و دشمنی با باطل

- از اقدامات مهم رسول خدا(ص) ایجاد نگرشی جدید در جامعه بود که موجب تحول در روابط بین ملت‌ها گردید.
- تا پیش از حکومت اسلامی رسول خدا(ص)، پادشاهان، رؤسای قبیایل، اشراف و بزرگان، معمولاً روابط خود را بیش‌تر براساس منافع مادی، زیر سلطه در آوردن قبیایل و سرزمین‌های یکدیگر تنظیم می‌کردند.
- رسول خدا(ص) فرمود دو جبهه‌ای که واقعاً در مقابل یکدیگر قرار دارند، جبهه‌ی حق و جبهه‌ی باطل است و غلبه و پیروزی از آن حق است: «هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدُّنْيَا كُلِّهَا وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ»
- رسول خدا(ص) رابطه‌ی میان مؤمنان و کفار را این‌گونه عرضه می‌کند که مسلمانان با هم کیشان خود در سراسر جهان پیوند برادری برقرار کنند و با ظالمان و مفسدان مبارزه کنند: «مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ»

درس هشتم- عصر شکوفایی

مقدمه

هر تمدنی نتیجه‌ی همت و تلاش یک ملت یا ملت‌هایی برای رفع نیازهای مادی و معنوی است و عظمت آن تمدن بستگی نزدیکی به توانمندی آن ملت‌ها برای رفع مجموعه‌ی آن نیازها دارد.

مهم‌ترین معیارهای تمدن اسلامی

۱. علم و شاخه‌های آن

- آیات بسیاری از قرآن کریم، پاسخ به پرسش‌های مسلمانان بود.
- از رشته‌هایی که در تاریخ اسلام توسعه‌ی فراوان یافت، منطق، فلسفه و کلام بود.
- تمدن قرون وسطایی مسیحی با تضاد دین و عقل آغاز شد و تا وقتی که اندیشه‌های مسلمانان وارد اروپا نشده بود، تفکر عقلی جایگاه مناسبی نداشت.
- از بزرگ‌ترین دانشمندان عقل‌گرای عصر شکوفایی، ابن سینا بود که آثار وی یکی از عوامل اصلی تحول اندیشه در اروپا و توجه آنان به تفکر عقلی و دانش تجربی محسوب می‌شود. کتاب «شفا»ی ابن سینا یک دایرةالمعارف در منطق، ریاضیات، علوم طبیعی و فلسفه است و بخش فلسفی آن هنوز هم از مهم‌ترین کتاب‌های فلسفی جهان محسوب می‌شود.
- از ویژگی‌های فرهنگ علمی دوره‌ی اسلامی، عدم اختصاص علم به طبقه یا قشری خاص بود.
- **عوامل فکری افول تمدن اسلامی در قرن‌های بعد:** ۱. جریان ظاهرگرا و سطحی‌نگر که با تقلد در دین مخالفت می‌کردند و برای منزوی کردن فلاسفه و حکمای اسلامی تلاش می‌نمودند. ۲. گروه‌هایی از متصوفه که به جای حضور فعال در اجتماع، زمینه‌ساز رکود و سستی در جامعه شدند.

۲. نظام حکومتی و سیاسی

- رسول خدا(ص)، عدل و مساوات را اساس زندگی سیاسی و روابط اجتماعی قرار داده بود.
- حاکمان بنی‌امیه و بنی‌عباس شیوه‌ی سلاطین ایران و روم را در پیش گرفتند و حکومت‌های خودکامه و مستبد تشکیل دادند.
- تا قبل از ظهور اسلام، مبارزات سیاسی معمولاً میان پادشاهان، سلاطین و رؤسای قبیایل برای فتح قلمروی یکدیگر پدید می‌آمد. اما در دوره‌ی اسلامی، به‌علت افزایش آگاهی‌های مردم از حقوق و مسئولیت‌های خویش، مبارزه‌ی مردم با حکومت برای برقراری عدالت شکل می‌گرفت و وارد معادلات سیاسی میان ملت‌ها و حکومت‌ها گردیده بود.
- تحول مهمی که در نظام سیاسی و اجتماعی رخ داد، توجه به حقوق اقشار مختلف جامعه و تدوین قوانین توسط فقیهان بود.
- عهدنامه‌ی امیرمؤمنان(ع) به مالک اشتر و رساله‌الحقوق امام سجاد(ع) از اولین متن‌های مربوط به حقوق اجتماعی به شمار می‌آید.
- منشأ اصلی تحول در نظام سیاسی پس از اسلام، قرآن کریم بود. سیره‌ی حکومت‌داری رسول خدا(ص) و پیشوایان ما منشأ دیگر این تحول بود.

۳. فرهنگ و هنر

- اولین اثر هنری - ادبی در اسلام قرآن کریم و دومین اثر، سخنان و نامه‌های امیرالمؤمنین علی(ع) است که بعدها بخشی از آن در کتاب نهج‌البلاغه گردآوری شد.
- هنر و ادب در تمدن اسلامی، بر محور معانی متعالی، اخلاق و عدالت پدید آمد.
- «مصحف قرآن» و «مکان‌های مذهبی»، جلوه‌گاه اصلی گوناگون هنر و ادب بودند.
- هنر، در دنیای اسلام، پناهگاهی پاک‌تر و مقدس‌تر و نمایشگاهی امن‌تر و سالم‌تر از قرآن و مسجد نداشته است.
- از ویژگی‌های مهم هنر اسلامی، حضور آن در متن زندگی مسلمانان بود.
- دو هنر خوشنویسی و معماری، همواره منعکس‌کننده‌ی کلام خداوند در جامعه‌ی اسلامی بوده است. خوشنویسی بیانگر احساس پاک مسلمانان در قبال آیات زیبای قرآن کریم است.
- در دوره‌ی اسلامی تفکیکی میان هنر و صنعت نبوده است. به همین جهت نیازی نبود که مردم برای دیدن هنر به موزه‌ها یا مکان خاصی بروند.
- دو اصل ویژه در هنر دوره‌ی اسلامی: ۱. دوری از کارهایی که آمیخته با شرک است. ۲. رعایت عفاف و حفظ حریم زن

مراحل تمدن اسلامی

۱. با ظهور اسلام آغاز شد و به سرعت راه شکوفایی را پیمود.
۲. در قرن‌های سوم تا هفتم هجری، در اوج خود قرار داشت.
۳. در قرن هفتم به تدریج راه سرایشی پیش گرفت و گرچه در دوره‌ی صفوی با فرازهایی همراه بود، در قرن‌های دوازده و سیزده هجری به پایین‌ترین درجه‌ی خود رسید.

درس نهم- نگاهی به تمدن جدید

مراحل تمدن در اروپا

- تمدن اول: مربوط به قبل از میلاد مسیح (ع) است که در قرن‌های ششم تا چهارم قبل از میلاد، در اوج خود بود.
- تمدن دوم: در قرن چهارم میلادی با گسترش مسیحیت در اروپا و آغاز حاکمیت کلیسا آغاز شد و تا قرن‌های پانزدهم و شانزدهم ادامه یافت.
- تمدن سوم: با افول قدرت کلیسا در قرن‌های پانزدهم و شانزدهم شروع شد و همچنان ادامه دارد.

بنیادهای تمدن جدید

- دیدگاه تمدن جدید به جهان: ۱. بیشتر منحصر به همین جهان مادی است. ۲. مراتب غیب عالم یا انکار می‌شود یا ارتباطی با جهان طبیعت ندارد. ۳. گویی خداوند از جهان طبیعت غایب است.
- دیدگاه تمدن جدید به انسان: ۱. یک موجود زنده با نیازهای طبیعی است. ۲. آزادی و حق هر کس را فقط آزادی و حق دیگران محدود می‌کند. ۳. خواست انسان محور همه چیز است.
- دیدگاه تمدن جدید به دین: ۱. نگاه غالب و گسترده: دین امری شخصی است. ۲. فقط دارویی برای درمان بیماری‌های روحی عصر جدید است. ۳. دین مانند جادو و خرافه علت عقب‌ماندگی جوامع است.
- نگاه منفی‌گرا به دین، متأثر از حاکمیت کلیسا در قرون وسطی و در تقابل با اندیشه‌های دینی آن پدید آمده است.

حوزه‌های تمدن جدید

۱. علم و شاخه‌های آن
از حدود قرن هجدهم میلادی به علت پیشرفت‌های گسترده در علم، این احساس پدید آمد که علم تجربی تنها رمز موفقیت و سعادت ملت‌هاست.

۲. نظام حکومتی و سیاسی

- پس از گذر کشورهای اروپایی از قرون وسطی، با ترجمه‌ی آثار اسلامی، توجه گسترده‌ای به حقوق، قانون، ساختار حکومت و دولت پدید آمد که عکس‌العملی در برابر حاکمیت نامطلوب کلیسا بود.
- لیبرالیسم: به علت نگاهی که در تمدن جدید به انسان، دین و حکومت شد، نظام‌های سیاسی و قوانین و مقررات فقط دغدغه‌ی این را داشتند که انسان‌ها بتوانند به طور مسالمت‌آمیز در کنار یکدیگر زندگی کنند.
- مطابق دیدگاه لیبرال، هیچ قانون الهی وجود ندارد که انسان‌ها را در شیوه‌ی زندگی هدایت کند. لیبرالیسم، زیربنای بیش‌تر نظام‌های سیاسی و قوانین اجتماعی جوامع کنونی غرب است.

۳. فرهنگ و هنر

- کنار گذاشتن دین و تأکید افراطی بر بعد مادی انسان، روح فرهنگ و هنر عصر جدید را تشکیل داده است.

نتایج و پیامدهای تمدن جدید

۱. پیامدهای پیشرفت علم و ساخت ابزارهای صنعتی
  - الف. توانایی تصرف در طبیعت: علت: کشف قوانین طبیعی و ساختن ابزارهای دقیق و کارآمد - آثار منفی: آثار تخریبی فراوانی که نظم طبیعی زمین را بر هم زده است.
  - ب. امکان بهره‌مندی بیش‌تر از مواهب طبیعی و رفاه مادی
  - ج. تولید انبوه کالا: آثار مثبت: رفع نیازهای طبیعی - آثار منفی: تنوع‌طلبی و مصرف‌گرایی با استفاده از جاذبه‌ی تبلیغات
  - آسیب اصلی تولید انبوه کالا، دل‌مشغولی دائمی مردم به کالاهای متنوع است که انسان را از اساسی‌ترین نیازهای خود، یعنی پرورش و تکامل بعد معنوی و متعالی خویش، غافل می‌سازد.

۲. پیامدهای نظام حکومتی عصر جدید

- الف. افزایش فاصله‌ی میان انسان‌های فقیر و غنی در جهان: علل: شکل‌گیری نظام‌های سیاسی جدید، برپایی قدرت سرمایه‌داران و نفع‌طلبی فزاینده‌ی آنان و تولید انبوه کالا
- ب. ظهور پدیده‌ی استعمار: علل: تولید انبوه کالا و روحیه‌ی توسعه‌طلبی و فزون‌خواهی سرمایه‌داران و قدرتمندان غربی
- ج. جهان نظامی‌شده و محصور در تسلیحات

۳. پیامدهای فرهنگ و هنر عصر جدید

- غفلت از خداوند و در نتیجه بروز آسیب‌ها و بیماری‌ها، از دست دادن کارایی خانواده، محور قرار گرفتن لذت‌های مادی و جنسی و استفاده‌ی ابزاری از زنان

درس دهم- برنامه‌ای برای فردا

و كَذٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ اُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلٰى النَّاسِ ۗ وَ يَكُوْنَ الرَّسُوْلُ عَلَیْكُمْ نَهِيْدًا ۚ

۱. جامعه‌ی واقعی اسلامی آن جامعه‌ای است که بتواند در عصر خود اسوه باشد و راه معتدل و میانه‌ی زندگی را به دیگر جامعه‌ها نشان دهد. لازمه‌ی الگو شدن مسلمانان، مصونیت از افراط و تفریط و الگوگیری از پیامبر (ص) است. ۲. اگر مسلمانان امت وسط و اسوه باشند، گواه بر ملت‌های دیگر هستند. ۳. اسوه‌ی حقیقی و برتر مسلمانان، رسول خداست که شاهد بر امت اسلامی است.

وَمَنْ يَتَوَلَّ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗٓ وَالَّذِيْنَ ءَامَنُوْا فَاِنَّ حِزْبَ اللّٰهِ هُمُ الْغَالِبُوْنَ ۚ

۱. توحید در ولایت از شاخه‌های توحید افعالی ۲. حزب الله کسانی هستند که ولایت خدا و رسول و جانشینان ایشان را پذیرفته‌اند و پیروزی از آن‌هاست.

موقعیت کنونی و مسئولیت ما

سه هدف بزرگ مسلمانان در عصر جهانی شدن: ۱. تجدید حیات تمدن اسلامی براساس معیارهای اصیل دینی ۲. کمک به رفع کاستی‌های تمدن کنونی ۳. آماده‌سازی جهانی برای ظهور منجی بزرگ بشریت و موعود پیامبران الهی

برنامه‌های مسلمانان برای دستیابی به اهداف خود

حوزه‌ی اول: تقویت توانایی‌های فردی

۱. تلاش برای کسب آگاهی دقیق از تمدن اسلامی و تمدن جدید
۲. تقویت ایمان و اراده: «قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ اسْتَعِينُوا بِاللَّهِ وَاصْبِرُوا اِنَّ الْاَرْضَ لِلّٰهِ يُورِثُهَا مَنْ يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖ وَ الْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِيْنَ»

حوزه‌ی دوم: تحکیم بنیان خانواده

حوزه‌ی سوم: تقویت بنیان‌های جامعه‌ی خود

۱. همراه کردن دیگران با خود

و لَتَكُنَّ مِنْكُمْ اُمَّةٌ يَدْعُوْنَ اِلَى الْخَيْرِ ۚ

۱. باید گروهی به صورت اختصاصی دعوت به خیر و نیکی را انجام دهند. ۲. اهداف سه‌گانه‌ی مسلمانان، از بزرگ‌ترین خیرها در جهان امروز است که شایسته است مردم را به آن‌ها دعوت کنیم.

۲. تلاش برای پیشگام شدن در علم و فناوری

۳. استحکام بخشیدن به نظام اسلامی: مهم‌ترین عامل برای حضور کارآمد در میان افکار عمومی جهان است.

۴. تقویت عزت نفس عمومی: خودباوری، زنده‌کننده‌ی تمدن اسلامی و بزرگ‌ترین نیروی محرکه برای رسیدن به هدف است.

حوزه‌ی چهارم: حضور مؤثر و فعال در جامعه‌ی جهانی

۱. تأکید بر محتوای عقلانی و خردمندانه‌ی دین: لازمه‌ی به‌کارگیری روش‌های تبلیغی، تقویت عقل و خرد و تأمل خردمندانه در اسلام است: «ادْعُ اِلَى سَبِيْلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ وَ الْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَ جَادِلْهُمْ بِالَّتِيْ هِيَ اَحْسَنُ»
۲. استفاده از بهترین و کارآمدترین ابزارها برای رساندن پیام
۳. طرح عام‌ترین و بنیادی‌ترین تعالیم دینی در عرصه‌ی جهانی
۴. مبارزه با ستمگران و تقویت فرهنگ جهاد و شهادت و صبر: «وَلَنْ تَرْضٰى عَنْكَ الْيَهُودُ وَ لَا النَّصَارٰى حَتّٰى تَشِيعَ مِلَّتُهُمْ ۗ فَاَنْ هٰدِيَ اللّٰهُ هُوَ الْهُدٰى»

رابطه‌ی مسلمانان با غیرمسلمانان

لَا يَنْهٰكُمْ اللّٰهُ عَنِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا حَتّٰى يَخْرُجُوْا مِنْ دِيَارِكُمْ اَنْ تَبْرُوْهُمْ وَ تُقْسَطُوْا اِلَيْهِمْ ۗ

یک گروه از غیرمسلمانان: ۱. به خاطر دین مسلمین با آنان نمی‌جنگند، ۲. آن‌ها را آواره نمی‌کنند. وظیفه‌ی مسلمین: ۳. قبول ارتباط و عدم نهمی ۴. قبول رفتار با نیکی و عدل

اِنَّمَا يَنْهٰكُمْ اللّٰهُ عَنِ الَّذِيْنَ قَاتَلُوْكُمْ فِى الدِّيْنِ ۗ وَ اَخْرَجُوْكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ ۗ وَ ظَاهَرُوْا عَلٰى اِخْرَاجِكُمْ ۗ اَنْ تُوَلُّوْهُمْ ۗ وَ مَنْ يَتَوَلَّهُمْ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظّٰلِمُوْنَ

یک گروه از غیرمسلمانان: ۱. به خاطر دین مسلمین با آنان نمی‌جنگند، ۲. آنان را از سرزمینشان آواره نمی‌کنند، ۳. یک‌دیگر را در آواره کردن مسلمانان حمایت می‌کنند. وظیفه‌ی مسلمین: ۴. نفی ارتباط و طرد، ۵. عدم پذیرش سرپرستی و دوستی آنان